

MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE I NAUKU

BIRO ZA RAZVOJ OBRAZOVANJA

Nastavni program

Historija i društvo za VII razred

Skoplje, 2023 godina

OSNOVNI PODACI O NASTAVNOM PROGRAMU

Nastavni predmet	<i>Historija i društvo</i>
Vrsta/kategorija nastavnog predmeta	Obavezni
Razred	VII (sedmi)
Teme/oblasti nastavnog programa	<p>HISTORIJA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Religije u srednjem vijeku • Evropa u srednjem vijeku • Balkan u srednjem vijeku • Osmansko carstvo <p>GRAĐANSKO OBRAZOVANJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Etika i religija • Identitet <p>GEOGRAFIJA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografija Evrope • Geografija Azije
Broj časova	5 časa nedjeljno /180 časa godišnje
Oprema i sredstva	<ul style="list-style-type: none"> • Digitalni pametni (smart) uređaji • Udžbenik • Enciklopedije, rječnici, historijski atlas, geografski atlas • Historijske karte drevnih civilizacija svijeta • Historijske karte za antički period • Hamer, flip-čart, markeri, papir za crtanje, bojice, lenjir, šestar, makaze, lijepak, selotejp, kompjuter, LCD projektor • Ilustrovani materijal o: drevnim civilizacijama, svjetskoj kulturnoj baštini, Sredozemnom moru, vremenskim zonama • Globus, fizičko-geografska karta svijeta, Evrope i Azije, geografske karte različitih razmjera (planske, topografske, političke, ekonomske i dr.) • Nastavni listovi (prema udžbeniku/priručniku), neme karte

	<ul style="list-style-type: none"> • Kalendar mjerenja vremena i ilustracije iz historijskih kalendara • Ilustrativni prikaz historijskih perioda • Prezentacije arheoloških lokaliteta u svijetu i našoj zemlji • Vremenski okvir za prošle događaje • Časopisi, novine, internet portali, društvene mreže • Audiovizuelni snimljeni sadržaji, aplikacije prilagođeni uzrastu • Drugi izvori učenja: spomenici kulture, muzeji, biblioteke, nacionalne institucije
<p>Normativ nastavnog kadar</p>	<p>Nastavu iz predmeta Historija i društvo u sedmom razredu mogu izvoditi:</p> <p>Za Historiju</p> <ul style="list-style-type: none"> • diplomirani profesor historije, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani historičar, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani historičar-arhivist, sa stečenom pedagoško-psihološkom i metodičkom spremom na akreditovanim visokoškolskim ustanovama, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani profesor historije/diplomirani arheolog, sa stečenom pedagoško-psihološkom i metodičkom spremom na akreditovanim visokoškolskim ustanovama, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen <p>Za Geografiju</p> <ul style="list-style-type: none"> • studije geografije, nastavni smjer, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen <p>Za Građansko obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> • diplomirani profesor historije, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani historičar, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani historičar-arhivist, sa stečenom pedagoško-psihološkom i metodičkom spremom na akreditovanim visokoškolskim ustanovama, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen

	<ul style="list-style-type: none"> • diplomirani profesor historije/diplomirani arheolog, sa stečenom pedagoško-psihološkom i metodičkom spremom na akreditovanim visokoškolskim ustanovama, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani profesor sociologije, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomiran sociolog, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani profesor filozofije, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani filozof, nivo kvalifikacija VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 bodova stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen • diplomirani profesor filozofije i građanskog obrazovanja, nivo kvalifikacije VI A prema makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 kredita stečenih prema EKTS ili završen VII/1 stepen
--	--

POVEZANOST SA NACIONALNIM STANDARDIMA

Rezultati učenja navedeni u nastavnom programu vode ka sticanju sljedećih kompetencija obuhvaćenih oblašću **Društvo i demokratska kultura** Nacionalnih standarda:

<i>Učenik/učenica zna i/ili umije:</i>	
VI-A.1	da objasni kako društveni faktori utiču na čovjeka i okolinu i da ih uvažava pri formiranju mišljenja i donošenju odluka;
VI-A.2	da analizira sopstveno ponašanje s ciljem da se poboljša, postavljajući realne i ostvarljive ciljeve za aktivno djelovanje u zajednici;
VI-A.3	da formuliše i argumentuje svoje poglede, da sasluša, i analizira tuđe poglede i da se s poštovanjem ponaša prema njima, čak i kada se ne slaže;
VI-A.4	da se kritički osvrne na različite lične i društvene vrijednosti i ponašanja u različitim kontekstima (posebno u etički osjetljivim situacijama), da poštuje društveno prihvaćene norme i vrijednosti, ali i da ih osporava kada smatra da je to potrebno;
VI-A.5	da razumije razlike između ljudi po bilo kojoj osnovi (rodnoj i etničkoj pripadnosti, uzrastu, sposobnosti, socijalnom statusu itd.);
VI-A.6	da prepozna prisustvo stereotipa i predrasuda kod sebe i kod drugih i da se suprotstavlja diskriminaciji;
VI-A.7	da prepozna ispoljavanje verbalnog i fizičkog nasilja u sopstvenom okruženju, da sagleda posljedice nasilja i da mu se suprotstavi;
VI-A.8	da sagleda šta spaja, a šta razdvaja ljude u zajednici, da pronađu načine da doprinesu napretku zajednice, vodeći računa o potrebama i

	interesima svih;
VI-A.9	da prepozna ugrožene grupe u društvu, da učestvuje u humanitarnim i volonterskim akcijama i da ih podrži;
VI-A.12	da zna da kritički analizira i diskutuje o vrijednostima civilnog društva, različitim ulogama i ponašanjima građana i svojoj ulozi u njemu;
VI-A.13	da analizira pojam ljudskih prava i prava djeteta, identifikuje slučajeve kršenja prava i preduzima radnje za njihovo neselektivno poštovanje;
VI-A.14	da analizira i raspravlja o odgovornostima izvršne, zakonodavne i sudske vlasti u pravnoj državi i ulozi države u zaštiti ljudskih prava;
VI-A.15	da identifikuje situacije u kojima građani mogu utjecati na život u zajednici i angažovati se na poboljšanju situacije;
VI-A.16	da prepozna situacije zloupotrebe ovlašćenja, da objasni štetan utjecaj korupcije na pojedinca, grupu i društvo i da se suprotstavi takvim pojavama u okruženju;
VI-A.19	da objasni značaj demokratskih procesa u društvu i primjeni principe demokratske participacije unutar škole;
VI-A.21	da razlikuje značenje pojmova: nacija, narod, etnička zajednica, građani i pojedinci; pojava: etnička i nacionalna pripadnost, patriotizam i nacionalizam, većina i manjina; kao i pojmovi: teritorija, region, država, društvo, vlast itd. i da ih u skladu sa tim koristi u različitim kontekstima na koje se odnose;
VI-A.22	da identifikuje i poštuje sve nacionalne simbole države Republike Sjeverne Makedonije i manifestuje osjećaj pripadnosti državi;
VI-A.23	da identifikuje geografske karakteristike kontinenata, regiona i država u svijetu i da ih poveže sa njihovim društvenim razvojem;
VI-A.24	da identifikuje geografske karakteristike naše zemlje i da ih poveže sa društvenim razvojem;
VI-A.25	da objasni karakteristike prirodnih i društvenih sredina i njihovu povezanost sa organizacijom života ljudi;
VI-A.27	da ispriča i objasni historiju (društvenu, kulturnu i političku) svog naroda i historije drugih naroda koji žive u našoj zemlji i regionu, sa njihovim posebnostima i u kontekstu zajedničke historijske prošlosti;
VI-A.29	da identifikuje razlike i sličnosti između najzastupljenijih religija u svijetu i ateizma/agnosticizma, sa posebnim naglaskom na etičke norme i vrijednosti koje predstavljaju.
<i>Učenik/učenica razumije i prihvata da:</i>	
VI-B. 1	da ne smije da pravi diskriminaciju na osnovu razlika među ljudima (pol i etnička pripadnost, godine, sposobnosti, društveni status itd.);
VI-B. 2	da svi ljudi, uključujući i djecu, imaju pravo da izraze svoje mišljenje i stavove i učestvuju u donošenju odluka u vezi sa njihovim potrebama i interesima;
VI-B.4	da je neselektivno poštovanje ljudskih prava i sloboda ključno za dobrobit pojedinaca i društva u cjelini;
VI-B.5	da su jednakost, ravnopravnost i socijalna kohezija neophodni za uspješno funkcionisanje zajednice;
VI-B.6	da je lično angažovanje i saradnja sa drugima od suštinskog značaja za ostvarivanje zajedničkog javnog interesa;
VI-B.7	da su lični angažman i saradnja sa drugima od suštinskog značaja za ostvarivanje zajedničkog javnog interesa;

VI-B. 8	da je svaki građanin dužan da poštuje zakone, pravila i propiše koji regulišu ponašanje ljudi i funkcionisanje institucija;
VI-B.9	da svaki građanin treba da preuzme odgovornost za promjene u prirodi izazvane ljudskim aktivnostima;
VI-B.11	da svako ima pravo da izabere koju vjeru smatra svojom, odnosno da izabere da ne pripada nijednoj vjeri/religiji, a da to ne snosi posljedice zbog učinjenog izbora;
VI-B.12	da je naša zemlja multikulturalno/multietničko društvo u kojem žive pripadnici različitih kultura/etničnosti i svaki njen građanin je odgovoran za doprinos interkulturalnoj razmjeni i poštovanju ljudskih prava u interesu zajedničkog života u integrisanom, etnički kohezivnom društvu;
VI-B. 13	nacionalni identitet, koji proizilazi iz pripadnosti državi Republici Sjevernoj Makedoniji, suštinska je komponenta identiteta svih građana države.

Nastavni program takođe uključuje relevantne kompetencije iz sljedećih transverzalnih oblasti nacionalnih standarda: **Jezička pismenost, Matematika i prirodne nauke, Digitalna pismenost, Lični i društveni razvoj, Tehnika, tehnologija i preduzetništvo i Umjetničko izražavanje i kultura**

<i>Učenik/učenica zna i/ili umije:</i>	
I-A.2	da poznaje i koristi različite oblike pismenog izražavanja: književne (pjesma, pripovjetka, izlaganje/govor, književni esej, dnevnik i sl.) i neknjiževne (tematski esej, izvještaj, zahtjev, saopštenje, oglas i dr.);
I-A.3	da vodi kritički i konstruktivan dijalog, argumentovano iznoseći svoje stavove;
I-A.5	da pripremi i održi govor različitog sadržaja i za različite svrhe, uzimajući u obzir publiku (starost i etničku/kulturnu raznolikost);
I-A.8	da razumije sadržaje audio poruka: da umije da izdvoji, analizira, procijeni/ocijeni i sumira informacije iz poruka i izrazi ih (pismeno i usmeno) svojim riječima;
I-A.9	da razumije sadržaj pisanog teksta: da umije da izdvoji, analizira, procijeni/ocijeni i sumira informacije iz teksta i izrazi ih (pismeno i usmeno) svojim riječima;
I-A.10	da razumije vizuelno prikazane sadržaje (dijagrame, tabele i grafikone, ilustracije, animacije i sl.), da umije da izdvoji, analizira, proceni/vrijednosti i sumira vizuelno prikazane sadržaje i da ih objasni (pismeno i usmeno) ;
I-A.12	da koristi informacije iz različitih izvora i medija i kritički im pristupi, vodeći računa o izvoru, kontekstu, svrsi i pouzdanosti prezentovanih informacija;
III-A.5	da preporuči/primjeni skalu u različitim kontekstima svakodnevnog života;
III-A.16	da pravi i koristi crteže u razmjeru i tumači karte;
III-A.25	da odluči kako da provjeri rezultate i razmišlja da li je odgovor razuman u kontekstu problema;
III-A.29	da razmatra i bira ideje, posmatra, predviđa i postavlja pretpostavke (hipoteze), prikuplja i procjenjuje dokaze, provjerava predviđanja, planira, organizuje i sprovodi istraživanje, bilježi, obrađuje, analizira i prezentuje rezultate, ocjenjuje i diskutuje o zaključcima;
III-A.67	da se orijentiše u prostoru uz pomoć skica, mapa, snimaka i digitalnih prikaza datih geografskih područja;

IV-A.9	da u komunikaciji sa drugima u multikulturalnom digitalnom prostoru, poštuje različite učesnike i prati pravne, kulturne i etičke norme u ponašanju u digitalnom prostoru;
IV-A.10	da se brine o svom digitalnom identitetu, bezbjednosti i reputaciji i poštuje politiku privatnosti;
IV-A.12	da istražuje mogućnosti korišćenja različitih modela i simulacija, kombinujući statičke i dinamičke reprezentacije, zvuk, tekst i slike za modifikovanje ili kreiranje jednostavnih kreativnih multimedijalnih proizvoda za određenu svrhu i za određenu publiku;
IV-A.13	da definiše kriterijume kvaliteta za digitalne proizvode i rješenja, uključujući inovativnost i korist;
V-A.3	da identifikuje različite komponente sopstvenog identiteta koji se gradi na osnovu pripadnosti različitim društvenim grupama (na primjer: rodni, etnički i nacionalni identitet) i na različitim ulogama koje neko ima u životu (na primjer: učenik, sin/ćerka);
V-A.4	da procjenjuje vlastite sposobnosti i postignuća (uključujući i jake i slabe strane) i na osnovu toga da određuje prioritete koji će mu/joj omogućavati razvoj i napredovanje;
V-A.5	da prepozna emocije u sebi i drugima, da sagleda posljedice sopstvenih emocionalnih reakcija u različitim situacijama i da koristi odgovarajuće strategije za suočavanje sa emocijama;
V-A.6	da postavlja sebi ciljeve učenja i vlastitog razvoja i da radi na prevazilaženju izazova koji se javljaju na putu ka njihovom ostvarivanju;
V-A.7	da koristi vlastita iskustva kako bi sebi olakšao učenje i prilagodio vlastito ponašanje u budućnosti;
V-A.8	da organizuje sopstveno vrijeme na način koji će mu omogućiti da efikasno i efektivno ostvari postavljene ciljeve i zadovolji sopstvene potrebe;
V-A.9	da predvidi posljedice svojih postupaka i postupaka drugih za sebe i za druge;
V-A.10	da primjenjuje etičke principe, vrednujući dobro i loše u svojim i tuđim postupcima i da ispoljava vrline karakterne osobine (kao što su: poštenje, pravičnost, poštovanje, strpljenje, briga, pristojnost, zahvalnost, odlučnost, hrabrost i samodisciplina);
V-A.11	da djeluje samostalno, sa punom sviješću od koga, kada i kako može da zatraži pomoć;
V-A.12	da se uspješno nosi sa društvenim pritiscima;
V-A.13	da komunicira sa drugima i da se predstavi na odgovarajući način u situaciji;
V-A.14	da aktivno sluša i adekvatno reaguje, pokazujući empatiju i razumijevanje za druge i izražavajući svoje brige i potrebe na konstruktivan način;
V-A.15	da sarađuje sa drugima u ostvarivanju zajedničkih ciljeva, dijeleći vlastita gledišta i potrebe sa drugima i uzimajući u obzir gledišta i potrebe drugih;
V-A.16	da prepozna probleme u odnosima sa drugima i konstruktivno pristupi u rješavanju konflikata, poštujući prava, potrebe i interese svih uključenih strana;
V-A.17	da traži povratnu informaciju i podršku za sebe, ali i da daje konstruktivnu povratnu informaciju i podršku u korist drugih;
V-A.18	da istražuje, postavlja relevantna pitanja, kako bi otkrio probleme, analizirao i procijenio informacije i prijedloge i provjerio pretpostavke;
V-A.19	da daje prijedloge, da razgledava različite mogućnosti i da predviđa posljedice s ciljem da izvodi zaključke i da donosi racionalne odluke;
V-A.21	da analizira, procjenjuje i poboljšava vlastito učenje;
VII-A.9	da aktivno učestvuje u timskom radu prema usvojenim pravilima i sa dosljednim poštovanjem uloge i doprinosa svih članova tima;
VIII-A.3	da izrazi sopstvene ideje, doživljava i emocije, koristeći umjetničke ili druge oblike kreativnog izražavanja (individualnog ili kolektivnog);

VIII-A.5	da manifestuje znanje o sopstvenoj kulturi i različitim načinima njenog izražavanja kroz književnost i vizuelne umjetnosti, muziku i igru, građevine i druge kulturne proizvode;
VIII-A.6	da identifikuje razlike i sličnosti između sopstvene kulture i drugih kultura u svom užem i širem okruženju i da analizira njihovu povezanost i međuzavisnost;
VIII-A.7	da prepozna i objasni kako se kulturne karakteristike mijenjaju tokom vremena i u različitim kontekstima;
VIII-A.10	da identifikuje i preispita stereotipe i predrasude prema pripadnicima drugih kulturnih grupa koje se manifestuju u njegovom okruženju;
VIII-A.12	da tumači svijet ne samo iz ugla pripadnika svoje kulture, već i kroz perspektivu drugih kultura.
<i>Učenik/učenica razumije i prihvata da:</i>	
I-B.1	da se kroz učenje maternjeg jezika razvija sopstveni jezički i kulturni identitet, a kroz jezičku komunikaciju prenosi kulturno nasljeđe i kulturu življenja;
I-B.3	da čitanje tekstova različitog sadržaja i strukture razvija pismenost, formira širi pogled na sebe i svijet i podstiče pisanje iz nužde i zadovoljstva;
I-B.4	sadržaj i način izražavanja sopstvenog mišljenja mogu doprinjeti održavanju i unapređenju komunikacije, ali i izazvati nerazumijevanje i konflikte;
III-B.5	da su radoznalost i inovativnost ključni za razvoj naučnoistraživačke misli;
III-B.9	da treba da razumije prednosti, ograničenja i rizike naučnih teorija i njihovu primjenu i pokaže razvijen stav prema donošenju ispravnih odluka i izgradnji vrijednosti, uključujući i moralni aspekt u rješavanju problema.
IV-B.3	da će se potencijali IKT povećavati i da ih treba pratiti i koristiti, ali i da treba da postoji kritičan odnos prema pouzdanosti, povjerljivosti i utjecaju podataka i informacija koji su dostupni putem digitalnih uređaja;
IV-B.4	da je u digitalnom prostoru važno obezbjediti zaštitu identiteta, privatnosti i emocionalne sigurnosti, ne koristiti govor mržnje i sajber nasilje i poštovati pravila i norme komunikacije u digitalnim zajednicama;
IV-B.5	da informacije dostupne u digitalnom prostoru treba da se koriste etički, prema definisanim pravilima i za dobrobit ljudi;
V-B.2	da ostvarenje sopstvenog identiteta doprinosi jačanju samopouzdanja i razvoju ličnosti;
V-B.3	vlastita postignuća i dobrobit u najvećoj mjeri zavise od truda koji sam/sama ulaže i rezultatima koje sam/sama postiže;
V-B.4	da svaki postupak koji preduzme ima posljedice po njega/nju i/ili njegovu okolinu;
V-B.7	inicijativnost, upornost, istrajnost i odgovornost važni su za izvršavanje zadataka, postizanje ciljeva i savlađivanje izazova u svakodnevnim situacijama;
V-B.8	interakcija s drugima je dvosmjerna - kao što ima pravo da traži od drugih da mu omoguće zadovoljenje ličnih interesa i potreba, tako ima i odgovornost dati prostor drugima da zadovolje njihove interese i potrebe;
V-B.9	traženje povratne informacije i prihvatanje konstruktivne kritike dovodi do sopstvenog napretka na individualnom i društvenom planu;

VII-B.4	radna etika, kulturna osjetljivost, kao i odnos prema drugima su važni za kreiranje i održavanje pozitivne radne atmosfere;
VII-B.5	da resursi nisu neograničeni i da ih je neophodno odgovorno koristiti;
VIII-B.3	poštovanje i promovisanje sopstvene kulture doprinosi jačanju kulturnog identiteta i digniteta;
VIII-B.4	kulturni diverzitet utiče na razvoj identiteta pripadnika različitih grupa;
VIII-B.5	razlike među kulturama treba posmatrati kao prilike za učenje i kao izazove za međusobno razumijevanje i napredak;
VIII-B.6	poštovanje i promocija drugih kultura doprinosi osiguravanju poštovanja sopstvene kulture od strane drugih.

REZULTATI UČENJA

HISTORIJA	
Tema: Religije u srednjem vijeku	
Ukupno časova: 8	
Rezultati učenja	
Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. opiše podjelu hrišćanske crkve i nastanak jeretičkih učenja; 2. opiše nastanak islamske vjeroispovjesti; 3. objašnjava kulturne karakteristike i dostignuća u arapskom svijetu. 	
Učenik/učenica će:	
<ol style="list-style-type: none"> 4. razvijati poštovanje prema različitim religijama. 	
Sadržaji (i pojmovi)	Standardi za ocjenjivanje
<ul style="list-style-type: none"> • Hrišćanska crkva u srednjem vijeku (Raskol, Zapadna hrišćanska crkva, Papa, Rim, Istočna hrišćanska crkva, Patrijarh, Carigrad, Inkvizicija, Galileo Galilej, Đordano Bruno, Jeretička učenja: arijansko i antiohijsko) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje širenje hrišćanstva u srednjem vijeku. • Objašnjava ulogu hrišćanstva i njegov utjecaj na politički, ekonomski i kulturni život srednjovjekovnog društva. • Opisuje podjelu hrišćanske crkve i navodi posljedice njene podjele. • Objašnjava ulogu i utjecaj hrišćanske religije u svakodnevnom životu ljudi u srednjem vijeku. • Objašnjava nastanak i uzroke jeretičkih učenja. • Objašnjava inkviziciju kao pojavu i navodi najpoznatije primjere žrtava inkvizicije.

- **Pojava i širenje islama**
(beduini, nomadi, Meka, Medina islam, Muhamed, Koran, hidžra, Kaba, Kalifi, država Arapa, bagdadski kalifat, hiljadu i jedna noć, arapski brojevi, džamije)

- Objašnjava nastanak islama i opisuje širenje islama u Aziji, Africi i Evropi.
- Navodi osnovne karakteristike islama u srednjem vijeku.
- Objašnjava ulogu i utjecaj islamske religije u svakodnevnom životu ljudi u srednjem vijeku.
- Navodi kulturne karakteristike i dostignuća u arapskom svijetu.

Primjeri za aktivnosti:

- Učenici podijeljeni u grupe dobijaju zadatak da istraže i navedu konkretne primjere 1. Kako i na koje prostore se hrišćanstvo proširilo, 2. Uloga i utjecaj hrišćanstva u političkom, ekonomskom i kulturnom životu tokom srednjeg vijeka. Svaka grupa bira primjere (2 do 3) i obilježava ih stikerma na tabeli koju je (sa određenim grafikonima) pripremio nastavnik. Na kraju svaka grupa predstavlja rezultate istraživanja i vodi se diskusija kroz pitanja koja postavlja nastavnik.
  1. Kako se i gdje širilo hrišćanstvo tokom srednjeg vijeka?
  2. Kakva je bila uloga hrišćanstva u političkom životu naroda?
  3. Kako je hrišćanstvo utjecalo na ekonomski život ljudi?
  4. Kakav je utjecaj imalo hrišćanstvo u kulturnom, odnosno u svakodnevnom životu ljudi?
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju zadatak da istraže podjelu hrišćanske crkve, odnosno da odgovore na postavljena pitanja:
  1. Kada je i kako došlo do podjele hrišćanske crkve?
  2. Koji su bili i ostali glavni centri pravoslavne i katoličke crkve?
  3. Koja je ključna razlika između pravoslavne i katoličke crkve?
  4. Koje su bile posljedice ili promjene nakon podjele hrišćanske crkve?

Nakon izlaganja odgovora predstavnika grupa, nastavnik kroz sljedeća pitanja podstiče diskusiju o navedenim pitanjima, odnosno o mišljenjima učenika u vezi sa podjelom hrišćanske crkve:

Da li je podjela hrišćanske crkve bila neizbježna i zašto?

Šta bi bilo da nije došlo do podjele?
- * Učenici podijeljeni u grupe dobijaju zadatak da istraže pitanja:
  1. Kakva je bila uloga hrišćanske religije u svakodnevnom životu ljudi?
  2. Šta znači pojam jeretici??
  3. Koji su razlozi za nastanak jeretičkih učenja?
  4. Šta znači pojam inkvizicija?
  5. Koje osobe su bile neke od najpoznatijih žrtava inkvizicije?

Nakon istraživanja, predstavnici grupa iznose rezultate, a zatim ih nastavnik upućuje na diskusiju o prezentacijama, odnosno dobijenim rezultatima iz istraživanja kako bi se potvrdila tačnost. Na kraju, nastavnik podstiče učenike da razmisle o onome što su naučili kroz postavljena pitanja.

1. Kakve su bile posljedice jeretičkih učenja za hrišćansku religiju?
2. Kakav je utjecaj imala inkvizicija na razvoj nauka u srednjem vijeku?

- Učenici podijeljeni u grupe dobijaju zadatak da istraže nastanak, širenje islama i osnovne karakteristike islama. Predstavnici grupa prezentuju rezultate istraživanja i kroz otvorenu diskusiju potvrđuje se tačnost dobijenih informacija. Nastavnik upućuje grupe da naprave Venov dijagram kako bi uporedili razlike i sličnosti između hrišćanske i islamske religije. Nakon izlaganja grupa, vodi se diskusija o najznačajnijim karakteristikama (sličnosti i razlike) navedenih religija.
- Učenici podijeljeni u grupe dobijaju zadatak da istraže ulogu i utjecaj islamske religije i pronađu konkretne primjere najznačajnijih kulturnih i naučnih dostignuća arapskog svijeta. Grupe prezentuju rezultate, a zatim se vodi diskusija o tačnosti informacija i utjecaju pomenutih dostignuća na razvoj nauke. Izdvajaju se najznačajnija naučna i kulturna dostignuća Arapa i vodi se diskusija o njihovoj ulozi i utjecaju u svakodnevnom životu ljudi.

HISTORIJA

Tema: Evropa u srednjem vijeku

Ukupno časova: 18

Rezultati učenja:

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. opiše Veliku seobu naroda i promjene koje su se desile u Evropi;
2. opiše karakteristike srednjovjekovnih kraljevstva;
3. opiše utjecaj Istočnog rimskog carstva (Vizantijskog carstva) na Balkanu;
4. objašnjava razvoj srednjovjekovnih gradova i društveno-ekonomske promjene u Evropi;
5. objašnjava Krstaške ratove;
6. opisuje razvoj umjetnosti i nauke u srednjem vijeku;
7. objašnjava nastanak i značaj humanizma i renesanse.

Sadržaji (i pojmovi)

- **Velika seoba naroda**
(Huni, Atila, Ostrogoti, Goti, Vizigoti, Vandali, Varvari, Zapadno Rimsko Carstvo, Vikinzi, Skandinavija)

Standardi za ocjenjivanje

- Objasnjava razloge i tok Velike seobe naroda.
- Navodi najznačajnija plemena koja su učestvovala u Velikoj seobi naroda.
- Opisuje ključne promjene (političke, ekonomske i društvene) koje su nastale kao rezultat Velike seobe.
- Opisuje širenje Vikinga po Evropi i svijetu.

<ul style="list-style-type: none"> • Srednjovjekovna kraljevstva (feudalizam, feudalna hierarhija, baroni, vitezi, ricari, Franki, Karlo Veliki, kalifat, Kordoba, čuma) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje osnovne karakteristike feudalizma i srednjovjekovnih kraljevstava. • Određuje vrijeme i prostor Franačke države i opisuje vladavinu Karla Velikog i uspon i pad Franačke države. • Objašnjava posljedice pojave i širenja bolesti kuge ili crne smrti. • Određuje prostor i vrijeme Kordobskog kalifata i objašnjava njegovo značenje.
<ul style="list-style-type: none"> • Vizantija (Vizantija, Konstantinopolj, Carigrad, Istanbul, Romei, Justinijan I, Teodora, Konstantin XI Paleolog, Osmanlije, Mehmed II Fatih, Aja Sofija, Nika ustanak) 	<ul style="list-style-type: none"> • Određuje trajanje i opisuje teritorijalne promjene Istočnog rimskog carstva (Vizantijskog carstva). • Opisuje širenje Vizantijskog carstva i vladavinu Justinijana I. • Objašnjava razloge pada Vizantijskog carstva.
<ul style="list-style-type: none"> • Srednjovjekovni gradovi (Esnafi ili cehovi, gildi, Venecija, Đenova, Piza, Marsej, Prag, Krakov, Dubrovnik, komune, raspored gradova) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi i locira najpoznatije srednjovjekovne evropske gradove na historijskoj mapi. • Opisuje nastanak, izgled i način života u srednjovjekovnim gradovima. • Objašnjava utjecaj privrednog i kulturnog razvoja srednjovjekovnih gradova na kontraste između građanstva i plemića.
<ul style="list-style-type: none"> • Krstaški ratovi (Viteški redovi, Svete zemlje, Papa Urban II, Arapi, Normani, krstaški ratovi, Latinsko carstvo, muslimani, pravoslavci, katolici, Sveti grob, Jerusalem, Palestina, krstaška kraljevstva) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava razloge krstaških ratova. • Navodi pravce kretanja krstaša i određuje teritorije koje su bile cilj krstaških ratova. • Objašnjava nastanak krstaških kraljevstava i pad Vizantijskog carstva. • Opisuje posljedice krstaških ratova.
<ul style="list-style-type: none"> • Umjetnost i nauka u srednjem vijeku (Univerziteti, Bolonja, Sorbona, Oksford, Kembridž, Avicena) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava utjecaj religije na umjetnost i u srednjem vijeku. • Navodi prve univerzitete u Evropi i objašnjava njihovu ulogu. • Objašnjava značaj Avicene za razvoj medicine. • Opisuje karakteristike gotičke arhitekture i gotičkog slikarstva iz srednjeg vijeka. • Navodi i opisuje druge oblike umjetnosti u srednjem vijeku (skulpture, tapiserije, kovano gvožđe, uređenje vrtova).
<ul style="list-style-type: none"> • Pojava humanizma i renesanse (novi vek, Firenca, Rim, Napulj, Milano, Medici, Francesco Petrarka, Đovani Bokaco, Dante Alegijeri, Crkva Svetog Petra u Rimu, Leonardo da Vinci, MikelanĐelo, 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi period pojave i humanizma i renesanse. • Objašnjava pojmove humanizam i renesansa. • Objašnjava značenje humanizma i renesanse i promjene izazvane njihovim nastankom. • Navodi glavne centre umjetnosti, najpoznatije umjetnike humanizma i renesanse i njihova najpoznatija djela.

Ticijan, Nikola Kopernik, Galileo Galilej)

- Objašnjava doprinos Leonarda da Vinčija nauci i umjetnosti.
- Objašnjava doprinos Nikole Kopernika razvoju astronomije.

Primjeri za aktivnosti

- Učenici, podijeljeni u 3 grupe, treba da pripreme prezentaciju, u okviru koje će biti mapa i istraživanje o:

1. U kom periodu i na kojim teritorijama je došlo do Velike seobe naroda?
2. Koji su uzroci trebali biti važni za Veliku seobu naroda?
3. Koje su teritorije osvojili Goti (Vizigoti i Ostrogoti), Vandali, Varvari, Avari, Sloveni i Prabugari?
4. Napisati kratku biografiju sa poznatim činjenicama o Atilinom životu.
5. Osvajanja Vikinga i teritorije koje su osvojili.
6. Koje promjene su se desile u Evropi posle Velike seobe?

Svaka od grupa će dobiti po dva pitanja za koja treba da pripreme odgovore koji će biti dio prezentacije. Učenici traže odgovarajuće knjige, enciklopedije i informacije sa interneta, a nastavnik provjerava relevantnost korišćenih knjiga, kao i internet podataka korišćenih u prezentaciji. Nakon stečenog znanja i pripremljene prezentacije, učenici vode diskusiju o promjenama koje su se desile u Evropi nakon Velike seobe naroda.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju zadatak da istražuju na internetu, u knjigama, enciklopedijama:

1. O tome kakvo je bilo feudalno društvo, o feudalnoj hijerarhiji i o osnovnim karakteristikama srednjovjekovnih kraljevstava.
2. O državi Franaka i o osvajanjima Franaka, o najvažnijem vladaru Karlu Velikom, ali i o drugim vladarima Franaka, kao i o tome šta se dogodilo sa državom Franaka.
3. O pojavi i širenju bolesti kuge ili crne smrti u srednjem vijeku, ali i o značaju razvoja medicinske nauke u iskorenjivanju bolesti.
4. O Kordobskom kalifatu, koje teritorije je pokrivao i u kom periodu je postojao Kordobski kalifat, kakve je odnose imao Kordobski kalifat sa tadašnjim evropskim državama, kao i o ekonomskim, naučnim i kulturnim dostignućima Kordobskog kalifata. Svaka od grupa zapisuje stečeno znanje i razmjenjuje ga sa ostalim grupama. Istovremeno kreiraju pitanja za kviz. Oni daju pitanja nastavniku i on vodi kviz. Na kraju se raspravlja o feudalnom društvu, državi Franaka, kugi, utjecaju Kordobskog kalifata u smislu razvoja nauke, matematike, astronomije, medicine, ali i filozofije, te biblioteci koja je tamo postojala, koji je sadržao 400.000 knjiga.

- Učenici, podijeljeni u grupe uz pomoć nastavnika, izrađuju projektnu knjigu/brošuru sa najvažnijim podacima o Vizantijskom carstvu, crtaju vremensku liniju na kojoj su navedene dinastije koje su vladale Vizantijom, traže fotografije iz prošlosti, ali i iz sadašnjosti za grad Carigrad, grad koji ima četiri imena i dugu historiju, pišu kratak historijski tekst o caru Justinijanu I o njegovom nastanku i njegovim osvajanjima sa mapom njegovih osvajanja, pronalaze mape sa interneta o promjenama na prostorima Vizantijskog carstva, prave kratak historijski tekst o padu Carigrada pod osmansku vlast, o ustanku Nika, pišu kratke informacije, ali traže i fotografije sa interneta o kulturnom utjecaju među balkanskim narodima, crkve, crkveno pjevanje i utjecaj na islamsku kulturu. Zatim učenici vode diskusiju o kulturnom nasljeđu Vizantije na teritoriji savremene makedonske države.

- Učenci zajedno sa nastavnikom organizuju izložbu o razvoju srednjovjekovnih gradova. Učenci, podijeljeni u tri grupe, pronalaze fotografije i podatke o poznatim srednjovjekovnim gradovima koji i danas postoje, kao i kako su izgledali srednjovjekovni zanati, kako je izgledao zanat u srednjovjekovnim gradovima. Oni upoređuju kako su srednjovjekovni gradovi izgledali u poređenju sa modernim gradovima.
- Učenci zajedno sa nastavnikom prave projekat o krstaškim ratovima. Nastavnik im pomaže da na mapi lociraju teritorije na kojima su vođeni ratovi. Učenci podijeljeni u tri grupe pripremaju projekat o: 1. broju krstaških ratova, gdje i ko ih je vodio, 2. razlozima krstaških ratova, 3. posljedicama krstaških ratova. Svi zajedno čine vremensku liniju svih krstaških ratova. Na kraju vode diskusiju o uzrocima, toku i posljedicama krstaških ratova.
- Učenci imaju zadatak da istraže 1. Utjecaj religije na umjetnost u srednjem vijeku. 2. O prvim univerzitetima u Evropi i njihovoj ulozi 3. O Aviceni i njegovom utjecaju u medicini 4. O gotičkoj arhitekturi i slikarstvu 5. O drugim vrstama umjetnosti u srednjem vijeku. Zatim pripremaju prezentaciju uz pomoć nastavnika, koji vodi računa o relevantnosti upotrebljenih podataka, koristeći enciklopedije, knjige i internet. Prezentacija može da sadrži i kratke video zapise o umjetnosti, o prvim univerzitetima, kao i o životu, naučnoj djelatnosti Avicene, o njegovom utjecaju u medicini.
- Nastavnik i učenci prave vizuelnu prezentaciju o humanizmu i renesansi u evropskim centrima, u okviru koje jedna grupa govori o svim dostignućima u književnosti i poznatim piscima, druga grupa pravi o čuvenim umjetničkim djelima Leonarda da Vinčija, Mikelandela i Ticiano, kao i poznati gradovi i treća grupa za Nikolu Kopernika i Galilea Galileja. Kroz kreiranje projekata traže utjecaj antičke umjetnosti i kulture humanizma i renesanse.

HISTORIJA

Tema: Balkan u srednjem vijeku

Ukupno časova: 20

Rezultati učenja:

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. objašnjava razloge doseljavanja Slovena na Balkan i nastale promjene;
2. opisuje djelatnost Ćirila i Metodija i Klimenta i Nauma i potrebu za stvaranjem slovenskog pisma;
3. objašnjava nastanak i uređenje Samuilovog Carstva;
4. objašnjava nastanak i uređenje knježevine u Arberiji;
5. navodi period i teritorije na kojima su nastale srednjovekovne države Balkana;
6. opisuje djelatnost Ohridske Arhiepiskopije;
7. opisuje svakodnevni život na Balkanu u srednjem vijeku i daje primjere kulturnih znamenitosti.

Sadržaji (i pojmovi)

- **Naseljavanje Slovena na Balkanu**
(preci, starosjedeoci, Perun, Vesna, Veles, Lada, Dažbog, Triglav, Svarog, Morona, istočni, južni i zapadni Sloveni, makedonski Sklavini, Berziti, Strumjani, Smoljani,

Standardi za ocjenjivanje

- Određuje lokaciju pradomovina starih Slovena i opisuje njihov način življenja u pradomovini.
- Navodi razloge seobe Slovena.
- Navodi period i puteve seobe starih Slovena.
- Objašnjava promjene koje su nastale nakon njihovog doseljavanja na Balkanu.
- Navodi najznačajnija slovenska plemena koja su se naselila na Balkanu i na teritoriji sadašnje

Sagudati, Rinjini, Dragoviti, Vajuniti, Veligiziti)	<p>makedonske države.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Navodi najvažnija slovenska božanstva i njihovu ulogu.
<ul style="list-style-type: none"> • Djelatnost Ćirila i Metodija i djelatnost Klimenta i Nauma (Hristijanizacija, misije, Papa, pismenost, Kutmičevica, glagoljica, ćirilica, pismo i grćki, manastiri, književne škole, kalemljenje) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje život i objašnjava djela slovenskih prosvjetitelja Ćirila i Metodija. • Opisuje život i objašnjava djela Klimenta i Nauma. • Objašnjava uslove u kojima je nastalo slovensko pismo (glagoljica i ćirilica). • Objašnjavaju razloge za prihvatanje hrišćanstva kod Slovena.
<ul style="list-style-type: none"> • Samoilova država (Samoil, knez Nikola, Vizantija, Bugarska, Komitopuli, knez, car, monarh, krunisanje, ustanak, tetrarhija, prestionica, Prespa, Ohrid, bitka na Bjelasici, plemići, Petar Deljan, Đorđi Vojtek) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava nastanak Samuilove države. • Navodi period postojanja Samuilove države i određuje širenje njene teritorije na historijskoj karti. • Objašnjava sistem vladanja i upravljanja u Samuilovoj državi. • Opisuje bitku na Bjelasici i njene posljedice. • Objašnjava razloge propasti Samuilove države. • Opisuje ustanke Petra Deljana i Đorđa Vojteha.
<ul style="list-style-type: none"> • Ohridska Arhiepiskopija (Patrijaršija, Patrijarh, Arhijerejsko namjesništvo, Arhiepiskop, Eparhije, Episkopi, Svještenstvo) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava pojmove arhiepiskopije i patrijaršije. • Opisuje djelatnost i značaj Ohridske arhiepiskopije. • Navodi kako je u prošlosti bila podijeljena teritorija Ohridske arhiepiskopije.
<ul style="list-style-type: none"> • Srednjovjekovne države Balkana (Stefan Dušan, Simeon, Dušanov zakonik, Trnovo) 	<ul style="list-style-type: none"> • Određuje prostor i vrijeme i opisuje uređenje srednjovjekovne srpske države cara Dušana. • Određuje prostor, vrijeme i opisuje uređenje srednjovekovne bugarske države cara Simeona.
<ul style="list-style-type: none"> • Principat Arber (principat, Arber i Arberija, porez, feudalne porodice: Balša, Topija i Kastrioti) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi period i teritorije nastanka Arberske knježevine. • Navodi najvažnije feudalne vladare i društveni poredak u knježevini Arber. • Opisuje posebnosti knježevina Arberije nastalih tokom 14. i 15. vijeka (Balša, Topija, Kastrioti) • Opisuje promjene (političke, ekonomske i kulturne) koje su se desile u Arberiji. • Objašnjava vezu Ohridske arhiepiskopije sa Arberskom knježevinom.
<ul style="list-style-type: none"> • Samostalni feudalni gospodari (Dobromir Hrs, Strez, Aleksij Slav, Volkašin, Jovan Ugleša, Marko) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi samostalne feudalne vladare na teritoriji moderne makedonske države u srednjem vijeku. • Određuje prostor i vrijeme nastanka i opstanka carstva Volkasina i despotovine Jovana Ugleše.
<ul style="list-style-type: none"> • Svakodnevni život ljudi na Balkanu u 	<ul style="list-style-type: none"> • Nabraja vrste zanata koji su se koristili u svakodnevnom životu ljudi u srednjem vijeku.

<p>srednjem vijeku (zanati, crkvene škole)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava značaj crkvenih škola u opismenjavanju stanovništva. • Opisuje svakodnevni život ljudi na Balkanu u srednjem vijeku (hrana, odjeća, zabava, muzika, zanimanja). • Opisuje način gradnje u srednjem vijeku na Balkanu.
<ul style="list-style-type: none"> • Kultura Balkana u srednjem vijeku (riječi hvale, žitija, književni centri, freske, ikone, jeres, jeretičko učenje, Bogomilstvo) 	<ul style="list-style-type: none"> • Utvrđuje kulturni utjecaj Vizantije na Balkanu. • Objašnjava razloge nastanka bogomilskog učenja i njegove karakteristike. • Objašnjava ulogu i značaj crkava i manastira u srednjem vijeku na Balkanu. • Navodi primjere književnih djela o balkanskim narodima (Kratovska književna škola, prvi pisani dokumenti na albanskom jeziku).
<p>Primjeri za aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici, podijeljeni u četiri grupe, dobijaju zadatak da istražuju na internetu i u historijskoj literaturi. Prva grupa istražuje gdje se prostirala teritorija na kojoj su ranije živjeli Sloveni, druga grupa istražuje način života i zanimanja starih Slovena, treća grupa istražuje razloge koji su doveli do napuštanja teritorije koju su ranije naseljavali i naseljavanja u centralnoj, istočnoj i južnoj Evropi. Četvrta grupa istražuje kakve su se promjene dogodile na teritorijama koje su tek naselili Sloveni. Svaka grupa prikuplja podatke, bira ih i pravi plakate koje potom prezentuje i izvlači zaključak o načinu života Slovena i da je velika seoba naroda utjecala na seobu Slovena. Provjeravaju tačnost onoga što su obilježili. Na kraju časa učenici, kroz pitanja koja postavlja nastavnik, odgovaraju i vode diskusiju o svim promjenama koje su se desile slovenskoj grupi naroda njihovim preseljenjem na nove teritorije. • Učenici podijeljeni u četiri grupe dobijaju zadatak da istraže koja su se slovenska plemena naselila na teritoriji Balkana i teritoriji današnje savremene makedonske države, kao i makedonske Sklavinije. Na historijskoj karti određuju teritorije i stikerma zapisuju imena zasebnih slovenskih plemena. Zatim svaka grupa prezentuje „svoju“ historijsku kartu, a svi zajedno provjeravaju tačnost onoga što su uradili. U zajedničkoj diskusiji sa nastavnikom učenici objašnjavaju pojam slavifikacije. Na kraju se zaključuje da su na Balkanu nastale velike promjene doseljavanjem Slovena. Neki od starosjedelaca su napustili svoje domove, preselili se u veće gradove, neki su ostali da žive kod Slovena i vremenom se pomiješali sa Slovenima. • Učenici su podijeljeni u male grupe ili parove, svaka grupa/par dobija (izvlačenjem karte) ime boga ili boginje kod starih Slovena, sa zadatkom da istraže ulogu svakog božanstva u slovenskoj mitologiji i predstave ga kroz crtež. Svi crteži su okačeni na zid i svaka grupa predstavlja svoju predstavu svog boga/božanstva. Zatim nastavnik zapisuje na tabli sljedeće opšte karakteristike vjerovanja i religija kod Slovena (mnogobošci, muški i ženski bogovi, bogovi prirode, vile, samovile, kultovi, žrtvovanja, sveštenici/žreci). • Učenici podijeljeni u tri grupe pripremaju izlaganje o životu i djelu svete braće Kirila i Metodija. Prva grupa istražuje život, njihovo porijeklo i obrazovanje braće Ćirila i Metodija. Druga grupa istražuje misiju u Moravskoj. Treća grupa istražuje misiju Bregalnica. Na osnovu podataka dobijenih istraživanjem, grupe sastavljaju vremensku liniju na kojoj bilježe najvažnije događaje iz njegovog života i djelatnosti. Kada su rođeni i ko su im roditelji? Gdje su se školovali i koja su im bila zanimanja? Koji jezik su uzeli za osnovu kada su stvarali glagoljicu? Koje su bile njihove najvažnije misije i gdje su se odvijale? Kada i gdje su umrli? Nakon što svaka grupa predstavi svoj rad, u zajedničkoj diskusiji se ističu momenti 	

koji su ostavili najveći utisak na učenike i očekuje se da učenici izvuku zaključak da su braća Ćiril i Metodije sveslovenski prosvetitelji, zaslužni za stvaranje slovenske glagoljice i za prihvatanje hrišćanstva od strane Slovena. U diskusiji učenici ističu njihov veliki značaj za sve slovenske narode.

- Učenici, podijeljeni u tri grupe, pripremaju prezentaciju o životu i djelu Klimenta i Nauma. Prva grupa istražuje o Klimentu, druga grupa o Naumu, a treća o Ohridu kao centru slovenske prosvjetne djelatnosti. Na osnovu podataka dobijenih istraživanjem, grupe sastavljaju vremensku liniju na kojoj bilježe najvažnije događaje u svom životu i aktivnostima. Nakon što svaka grupa prezentuje svoj rad, u zajedničkoj diskusiji se ističu momenti koji su ostavili najveći utisak na učenike i izvode se zaključci o značaju i veličini Klimenta i Nauma, o njihovoj djelatnosti i razvoju prosvetne delatnosti, medicine i knjizevnosti, posebno za grad Ohrid, ali i zbog njihovog utjecaja u drugim delovima teritorije moderne makedonske države, kao i u drugim dijelovima Balkana. Od učenika se očekuje da znaju da je ćirilica dobila ime u čast njihovog učitelja Ćirila.
- Učenici podijeljeni u tri grupe dobijaju nastavni listić koji opisuje ustanke knjaza Nikole i komitopula. Nakon analize datih opisa, od učenika se očekuje da odgovore na sljedeća pitanja data na nastavnom listu: (1) Koji su bili razlozi za podizanje ustanaka i protiv koga su podignuti?, (2) Ko je stao na čelo ustanka? i (3) Kako su se ustanci završili? Na tabli nastavnik crta vremensku traku i određuje period kada je nastala Samuilova država. Odgovori koje daju učenici se čitaju i nastavnik objašnjava i/ili po potrebi ispravlja. Na kraju učenici otvaraju diskusiju o tome kako je Samuil postao jedini vladar i da li opravdavaju njegov način dolaska na vlast?
- Učenici podijeljeni u četiri grupe istražuju na internetu o uređenju Samuilove države, prva istražuje o glavnim nosiocima vlasti, druga istražuje o prestonici i glavnim centrima države, treća o ulozi crkve u državi, a četvrta o bici na Bjelasici i njenim posljedicama. Svaka grupa na hameru (ili na video prezentaciji) predstavlja saznanja do kojih je došla, a na kraju svih grupa izvode se zaključci da je Samuilova država bila uređena kao i druge srednjovjekovne države, a bitka na Bjelasici je utjecala na slom Samuilove države.
- Učenici prate prezentaciju koja objašnjava nastanak Ohridske arhiepiskopije. Zatim, podijeljeni u grupe, istražuju tražeći odgovore na sljedeća pitanja:
  1. Šta je utjecalo na formiranje Ohridske arhiepiskopije?
  2. Kakva je bila uloga Ohridske arhiepiskopije u širenju hrišćanstva na teritoriji srednjovjekovne i novovjekovne makedonske države?
  3. Kakva je bila organizacija crkve?Grupe iznose odgovore do kojih su došli, a nastavnik po potrebi objašnjava. Zatim se vodi diskusija o tome koje su se promjene desile u životu ljudi pod utjecajem hrišćanstva, sa fokusom na promjene vjerovanja, običaja i tradicije.
- Učenici, podijeljeni u dvije grupe, dobijaju zadatak da istraže kada i na kojim teritorijama je nastala srednjovjekovna kraljevina Srbija i na kojim teritorijama je nastala srednjovjekovna bugarska država. Svi zajedno čitaju o Dušanovom zakoniku. Učenici zajedno sa nastavnikom izlažu i debatuju, traže sličnosti i razlike ovih srednjovjekovnih država (kraljevstva, carstva), o Dušanovom zakoniku, kao i o tome da su ove feudalne države nastale na Balkanu, koristeći slabost Vizantije.
- Učenici podijeljeni u parove dobijaju zadatak da istraže gdje se prostirala kneževina Arber, ko su bili najznačajniji vladari kneževine. Učenici prezentuju drugima, a zatim uz pomoć nastavnika grupe provjeravaju tačnost onoga što su istraživali. Učenici izvode zaključak da je slabljenje vizantijske države dovelo do formiranja nezavisnih feudalnih kneževina na Balkanu, među kojima je i Kneževina Arber.
- Učenici podijeljeni u grupe dobijaju zadatak da istraže kneževine Balša, Topija i Kastrioti, kako su i kada nastale, ko su im bili centri i gdje su se

širili. Učenici prezentuju drugima, a zatim uz pomoć nastavnika grupe provjeravaju tačnost onoga što su istraživali. Konačno, vodi se rasprava o pomenutim kneževinama, koja se fokusira na promjene u svakodnevnom životu, na ključne karakteristike, tj. simboli, način vladanja i njihovo širenje.

- Učenici, podijeljeni u četiri grupe, istražuju nezavisne vlasti prve za Dobromira Hrsa, druge za Strez, treće za Aleksija Slava i četvrte za državu Volkašina i Marka, njihove prestonice, teritorije kojima su vladali i period kada su vladali. Učenici prezentuju zajedno sa nastavnikom, traže sličnosti i razlike ovih srednjovjekovnih država, vode diskusiju i izvode zaključke da je podjela ovih vladara oslabila njihovu moć.
- Podijeljeni u četiri grupe, svaka grupa dobija (izvlačeći kartu) da istraži šta su bila glavna zanimanja stanovništva. Prva grupa istražuje kulturu, druga običaje, treća odjeću i hranu kako siromašnog tako i bogatog stanovništva. Četvrta grupa istražuje položaj žene u srednjovjekovnim državama. Nakon što su prikazane prezentacije, kroz diskusiju sa svim učenicima, utvrđuju se sličnosti i razlike u zastupljenosti zanimanja i stilova života u pojedinim srednjovjekovnim državama, položaj žene tada i u današnjim modernim državama.
- Učenici podijeljeni u tri grupe dobijaju zadatak da na internetu istraže način života (hrana, odjeća, muzika, zabava, porodica), običaje i crkvene škole u srednjem vijeku makedonskih Slovena. Zajedno sa nastavnikom provjeravaju tačnost podataka. Zatim prva grupa pravi poster o načinu života. Druga grupa pravi poster o običajima i njihovom utjecaju na ljude. Treća grupa pravi poster o ulozi crkvenih škola. Zatim učenici iznose svoja znanja i kroz otvorenu diskusiju se zaključuje o načinu življenja, o običajima i o ulozi crkvenih škola u obrazovanju stanovništva.
- Učenici su podijeljeni u pet grupa i svaka grupa istražuje jedan aspekt svakodnevnog života ljudi na Balkanu. Cilj je da sve grupe zajedno pripreme veliki poster na kome će svaki aspekt biti prikazan kroz slike koje grupe pronađu na internetu, odštampaju, sjeku i lijepe na velikom hameru pod odgovarajućim naslovima: Utjecaj Vizantije u kulturi i umjetnost Balkana u srednjem vijeku, kultura i umjetnost Balkana, književni centri, izrada ikona i fresaka, književna djela, građevinska djelatnost, crkve i manastiri. Trake i prezentaciju o Kratovskoj književnoj školi sa rukopisima na crkvenoslovenskom jeziku, kao i o prvim pisanim dokumentima na albanskom jeziku. Svaka grupa zatim koristi slike da opiše aspekt svakodnevnog života na kojem je radila. Na kraju, u otvorenoj diskusiji, zajednički je zaključeno da se svakodnevni život ljudi na Balkanu u velikoj mjeri razlikuje u zavisnosti od društvene grupe kojoj pripadaju.
- Učenici, podijeljeni u četiri grupe, istražuju nastanak bogomilskog učenja. Prva grupa istražuje razloge nastanka učenja na tlu savremene makedonske države i Balkana, druga o učenju i organizaciji bogumila, treća o širenju bogumilstva na Balkanu i Evropi, četvrta o odnosu crkve prema bogumilima i bogumilstvu kao jeretičkom učenju. Nakon izlaganja i provjere podataka od strane nastavnika, učenici izvode zaključke šta je predstavljalo Bogumilstvo i zašto je crkva strogo kažnjavala i progonila bogumile. Od učenika se očekuje da razlikuju jeres od zvanične religije.

HISTORIJA

Tema: Osmansko carstvo

Ukupno časova: 26

Rezultati učenja

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. Objašnjava stvaranje Osmanskog carstva

<p>2. Opisuje način širenja Osmanskog carstva u Evropi, Aziji i Africi</p> <p>3. Objašnjava promjene koje su nastale na Balkanu nakon dolaska Osmanlija</p> <p>4. Opisuje odnose hrišćana, muslimana i Jevreja u Osmanskom carstvu</p> <p>5. Opisuje otpor Osmanskom carstvu na Balkanu</p> <p>6. Objašnjava utjecaj Osmanskog carstva na kulturu, umjetnost, arhitekturu i život naroda Balkana.</p> <p>7. Objašnjava razloge modernizacije i promjene koje su nastale u Osmanskom carstvu</p>	
Sadržaji (i pojmovi)	Standardi za ocenjivanje
<ul style="list-style-type: none"> • Stvaranje Osmanskog carstva (sultan, vezir, beglerbeg, spahija, vilajet, sandžak, kaza, timar, Has, Mehmed Fatih II, Harem, Saraj, bitka na rijeci Marici, bitka na Kosovskom polju) 	<ul style="list-style-type: none"> • Određuje prostor i vrijeme nastanka Osmanske države. • Navodi kako i kada su balkanske teritorije osvojene od Osmanske države (bitka na rijeci Marici, bitka na Kosovom Polu, bitka kod Nikopolja) • Objašnjava ulogu sultana Mehmeda II u osvajanju Carigrada i značaj pada Carigrada u historiji Evrope. • Objašnjava sistem vladanja i upravljanja teritorijama Osmanskog carstva. • Opisuje život na sultanovom dvoru.
<ul style="list-style-type: none"> • Širenje carstva u Evropi, Aziji i Africi (Sultan Sulejman, halifa, defširme, janjičar) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava ulogu i značaj sultana Sulejmana u širenju Osmanskog carstva. • Opisuje vladavinu sultana Sulejmana kao kalifa i njegove odnose sa evropskim državama. • Objašnjava ulogu janjičara u historiji Osmanskog carstva.
<ul style="list-style-type: none"> • Balkan pod osmanskom vlašću (Islamizacija, Raja, Džizija, Jevreji, milet, esnaf) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava promjene u životu ljudi do kojih je došlo nakon osvajanja Balkana od strane Osmanskog carstva. • Objašnjava procese širenja islama na Balkanu i motive i razloge islamizacije. • Navodi razloge naseljavanja i područje na kome su se Jevreji naselili u Osmanskom carstvu. • Objašnjava odnose između pripadnika različitih religija u Osmanskom carstvu (hrišćani, Jevreji i muslimani). • Opisuje mjesto i ulogu religije u životu stanovništva Balkana pod osmanskom vlašću. • Opisuje djelatnost Ohridske arhiepiskopije u vrijeme osmanske vladavine na Balkanu. • Navodi primjere utjecaja Osmanskog carstva na svakodnevni život naroda Balkana.
<ul style="list-style-type: none"> • Đerđ Kastriot Skenderbeg (Đon Kastriot, Arberija, vazal, Lešanska liga, Kroja, Marin Barleti) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje osmanske pohode na arberske (albanske) teritorije • Opisuje život i aktivnosti Đerga Kastriota Skender-bega kao djela osmanskog sistema vlasti i kao pobunjenika protiv osmanske vlasti. • Objašnjava razloge Skender-begovog ustanka protiv osmanske vlasti.

	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi kada i gdje se odigrala Skenderbegova borba sa Osmanlijama. • Objašnjava nastanak i značaj saveza u Leži. • Opisuje stanje arberskih (albanskih) teritorija nakon smrti Skender-bega.
<ul style="list-style-type: none"> • Otpor osmanskoj vlasti (hajduk, Karpoš, Sirma vojvoda) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi razloge za otpor osmanskoj vlasti na Balkanu. • Objašnjava razloge za izbijanje Karpoševog ustanka i posljedice nakon njegovog gušenja. • Objašnjava razloge nastanka i karakter hajdučije u Osmanskom carstvu. • Objašnjava život Sirme vojvode kao žene i vojvode.
<ul style="list-style-type: none"> • Kultura i umjetnost u Osmanskom carstvu (džamija, tekija, hamam, an, bezistan, kafana) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi primjere osmanske arhitekture na teritoriji Balkana i na teritoriji savremene makedonske države. • Kroz primjere objašnjava utjecaj otomanskog nasleđa na kulturu i umjetnost današnjih naroda Balkana (muzika, kuhinja, arhitektura) • Objašnjava značaj historijskih spomenika iz osmanskog perioda kao zajedničkog kulturnog nasljeđa naroda Balkana.
<ul style="list-style-type: none"> • Modernizacija imperije (modernizacija, reforma, tanzimat, pošta i telegraf, željeznica, uprava, Mahmud II, čorbadžija, kodžobašija, mladoturci) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava glavne razloge propadanja Osmanskog carstva u 18. i 19. vijeku. • Navodi razloge za pojavu i ulogu hrišćanskih čorbadžija i kodžobašija u modernizaciji Osmanskog carstva. • Objašnjava ulogu i značaj sultana Mahmuda II u modernizaciji carstva. • Navodi primjere iz procesa modernizacije Osmanskog carstva u 19. vijeku. • Objašnjava promjene koje su se dogodile u Osmanskom carstvu i u životu ljudi pod utjecajem modernizacije.
<p>Primjeri za aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici podijeljeni u četiri grupe. Prva grupa historijskih karata sa stikerma bilježi teritorije uspostavljanja Otomanskog carstva i locira današnju državu na kojoj je nastalo Osmansko carstvo. Druga grupa istražuje Nikopoljsku bitku, treća Maričku, a četvrta Kosovsku bitku. Oni određuju teritorijalno širenje Osmanlija na Balkanu. Predlažu učenicima, izvode zaključak koje slabosti su Osmanlije iskoristile od neprijatelja za osvajanje Balkana. Od učenika se očekuje da shvate da je nesloga između balkanskih vladara bila razlog njihovog poraza u bitkama i osvajanju Balkana. • Učenici su podijeljeni u tri grupe i istražuju na internetu. Prva istražuje slabljenje Vizantije, druga grupa o pripremama Mehmeda II za osvajanje Vizantije, treća grupa opisuje ponašanje Osmanlija prema stanovništvu Carigrada. Na kraju prave zajedničku vizuelnu prezentaciju. Iz izlaganja se očekuje da izvuku zaključak o slabljenju i slomu Vizantije i počecima širenja Osmanskog carstva. • Učenici podijeljeni u pet grupa istražuju na internetu: prva grupa istražuje vladavinu sultana i pravi piramidu moći, druga o vezirima – sultanovim pomoćnicima i njihovoj ulozi u piramidi moći, treća o administrativnoj podjeli u Osmanskom carstvu (beglerbezi, vilajeti i sandžaci, nahije i kaze), 	

četvrta po zemljišnim kategorijama i koji su upravljali posjedima (timar, has), a peta grupa istražuje život u sultanovoj palati. Prisutne grupe, a zatim u zajedničkoj diskusiji izvode zaključak da je Osmansko carstvo bilo dobro organizovano za lakše upravljanje osvojenim teritorijama, sultanov dvor dobro organizovan i podređen sultanovim potrebama.

- Učenici podijeljeni u tri grupe dobijaju zadatke. Prva grupa, na geografskoj karti (sa Evropom, Afrikom i Azijom) ucrtava granice Osmanskog carstva tokom osvajanja sultana Sulejmana Veličanstvenog. Istovremeno, oni identifikuju moderne države i velike gradove koji se prostiru na toj teritoriji. Druga grupa istražuje život i djelo sultana Sulejmana Veličanstvenog i zašto je nazvan Veličanstvenim. Kakve su bile njegove zasluge da dobije tu titulu. Treća grupa istražuje stvaranje najjačeg dijela osmanske vojske – janjičara. Uče o vaspitanju janjičara, ali i o napretku koji su imali u karijeri. Učenici izvode zaključak da je Osmansko carstvo najveći uspon doživjelo u vrijeme sultana Sulejmana Veličanstvenog i ističu ulogu janjičara kao najjačeg dijela vojske.
- Učenici prate kratku prezentaciju o osvajanju balkanskih teritorija od strane Osmanlija. Zatim, podijeljeni u grupe, istražuju promjene koje su se dogodile na Balkanu nakon njihovog doseljavanja. Prva grupa istražuje hranu, odjeću, običaje, muziku i njihovo prihvatanje od strane stanovništva Balkana. Druga grupa istražuje kako je došlo do islamizacije Balkana, koje su bile posljedice islamizacije. Treća grupa istražuje poreze koje je raja morala da plati i upoređuje ih sa porezima koje je muslimansko stanovništvo moralo da plaća. Izvode zaključke da je stanovništvo Balkana prihvatilo veliki dio načina života Osmanlija. Od njih se očekuje da izvuku zaključak da je islamizacija bila i dobrovoljna i nametnuta, među onima koji su željeli da sačuvaju svoja imanja i privilegije. Kao i to što je Osmanska država skupljala porez kao i svi ostali.
- Učenici, podijeljeni u tri grupe, istražuju. Kada, kako i zašto Jevreji dolaze na Balkan, prave multimedijalnu prezentaciju, a nakon prezentacije razgovaraju o stečenom znanju. Druga grupa istražuje odnos otomanske vlasti i islama u odnosu na hrišćane i Jevreje, dolaze do saznanja i predstavljaju ih na hameru. Treća grupa istražuje vjerske institucije (crkve, džamije i sinagoge) u svakodnevnom životu ljudi. Učenici izvode zaključak da su na otomanskoj teritoriji živjeli različiti narodi različitih vjerskih uvjerenja. Učenici debatuju na temu „Vjerska tolerancija u Osmanskom carstvu” – jedni bi trebalo da tvrde da je carstvo bilo netolerantno, a drugi da je bilo tolerantno. Od debate se očekuje da je vjerska tolerancija uslov za suživot između različitih naroda i religija.
- Učenici podijeljeni u dvije grupe istražuju kakva je bila uloga Ohridske arhiepiskopije za vrijeme Osmanskog carstva, a jedna grupa o položaju Ohridske arhiepiskopije za vrijeme Osmanskog carstva, druga o ukidanju Ohridske arhiepiskopije, kako i zašto je ukinut. Zajedno sa nastavnikom kreiraju vizuelnu prezentaciju. Na kraju se raspravlja o utjecaju Ohridske arhiepiskopije u stvaranju književnih djela, negovanju slovenskog jezika, u podršci borbi protiv osmanske vlasti na teritoriji savremene makedonske države i na drugim teritorijama Balkana gdje je nadležnost ohridske arhiepiskopije dostizala u to vrijeme.
- Učenici su podijeljeni u pet grupa i svaka grupa istražuje jedan aspekt svakodnevnog života ljudi u Osmanskom carstvu: hranu, odjeću, muziku, običaje, porodicu. Cilj je da sve grupe zajedno pripreme veliki poster na kome će svaki aspekt biti prikazan kroz slike koje grupe pronađu na internetu, odštampati, isjeći i zalijepiti na veliki hamer pod odgovarajućim naslovima, obraćajući pažnju na slike koje se prikazuju i bogatiji i siromašniji, kao i muškarci, žene i djeca. Svaka grupa zatim koristi slike da opiše aspekt svakodnevnog života na kojem je radila. Na kraju, u

otvorenoj diskusiji, zajednički je zaključeno da se svakodnevni život ljudi u Osmanskom carstvu umnogome razlikovao u zavisnosti od društvene grupe kojoj su pripadali.

- Učenici, podijeljeni u tri grupe, istražuju. Prva grupa istražuje život i djelo Đerđa Kastriota Skenderbega. Druga grupa istražuje uzroke ustanka i teritorije koje su njime obuhvaćene i rezultate ustanka. Treća grupa istražuje nastanak i značaj saveza u Leži. Na kraju sve tri grupe prave prezentacije i ističu najznačajnije događaje iz vremena Đerđa Kastriota Skenderbega. Od učenika se očekuje da uče o borbi naroda Balkana za bolji i pravedniji život u imperiji.
- Učenici, podijeljeni u grupe, istražuju tok događaja nakon smrti Đerđa Kastriota Skenderbega, otpor i pad ključnih centara Kroje i Skadra pod osmansku vlast. Grupe prave prezentacije i ističu najznačajnije događaje i protagoniste i, uz pomoć nastavnika, vode diskusiju u kojoj se opisuje stanje nakon potpunog uspostavljanja otomanske vlasti na albanskim teritorijama i šire na Balkanskom poluostrvu.
- Učenici, podijeljeni u četiri grupe, istražuju. Prva grupa istražuje život i djelo Karpoša. Druga grupa istražuje razloge ustanka i teritorije koje su njime zahvaćene. Treća grupa istražuje o posljedice ustanka. Četvrta grupa istražuje austro-turski rat u 17. vijeku. Na kraju sve četiri grupe prave prezentacije i ističu najznačajnije događaje iz vremena Karpoša. Od učenika se očekuje da uče o borbi naroda Balkana za bolji i pravedniji život u imperiji.
- Učenicima se zadaje da napišu kratak esej na neku temu:
Zamislite da ste vođa ustanka. Kao dio eseja bila bi pitanja:
  1. Zašto biste digli ustanak?
  2. Kako biste organizovali ustanak i
  3. Šta želite da postignete ustankom?
  4. Da li biste iste ciljeve sa ustankom mogli postići na drugi način? Ako je odgovor da, koji je to način?
- Učenici, podijeljeni u tri grupe, istražuju. Prva grupa istražuje oružani otpor osmanskoj vlasti, pojavu hajdučija, način organizovanja i ratovanja. Druga grupa istražuje najpoznatije hajduke, među kojima su Sirma i Rumena vojvoda i drugi. Treća grupa istražuje neoružani vid otpora (neplaćanje poreza, skrivanje djece, sakaćenje zbog poreza u krvi, skrivanje žita i dobara i drugo). Na kraju svaka grupa pravi prezentaciju koja treba da rezultira stripom o hajdučiji.
- Učenici, podijeljeni u grupe, određuju da li na teritoriji na kojoj žive ili u njihovoj blizini postoje lokaliteti ili objekti iz osmanskog perioda i kulture. Ako ih ima, navedite ih, opišite za šta su bili namijenjeni. Sljedeći časovi istražuju, posjećuju, fotografišu i prave foto kolaž u koji mogu da umjetnu muziku. Predstavljaju proizvode i od njih prave dokumentarac.
- Učenici, podijeljeni u dvije grupe, istražuju promjene koje su se dešavale tokom 18. i 19. vijeka u Osmanskom carstvu. Zatim, zajedno sa nastavnikom, organizuju klub mladih historičara gdje svaka od grupa predstavlja promjene koje su se desile u 18. i 19. vijeku u Osmanskom carstvu i debatuje o pitanjima 1. Koje su najvažnije promjene koje su se desile u dva vijeka u Osmanskom carstvu? 2. Kakav je bio utjecaj evropskih država na promjene u Osmanskom carstvu? 3. Kakvu su ulogu imali hrišćanski čorbadžija i kodžobašija? 4. Kakva je bila uloga i značaj

sultana Mahmuda II u modernizaciji carstva? Ove aktivnosti se mogu odvijati za dva sata. Na prvom, istraživanje se sprovodi putem interneta, ali i uz pomoć nastavnika koji ukazuje na enciklopedije i knjige u kojima se mogu pronaći podaci.

- Učenici, podijeljeni u grupe, istražuju koje su glavne promjene u Osmanskom carstvu koje utiču na život stanovništva. Jedna grupa istražuje kada počinje izgradnja pruge u Osmanskom carstvu, na Balkanu i u Makedoniji? Druga grupa istražuje kada je došlo do promjena u poštanskom saobraćaju u Osmanskoj državi, na Balkanu i u Makedoniji? Nakon istraživanja iznose informacije do kojih su došli i na kraju raspravljaju o tome kakav je utjecaj modernizacije u Osmanskom carstvu na svakodnevni život stanovništva.

GRAĐANSKO OBRAZOVANJE

Tema: ETIKA I RELIGIJA

Ukupno časova: 19

Rezultati učenja

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. objašnjava etičke principe i moralne vrijednosti i njihovu primjenu u svakodnevnom životu;
2. opisuje glavne religije u svijetu i objašnjava ulogu religije danas;
3. objašnjava etičke principe uobičajene za svjetske religije, njihov pozitivan utjecaj na živote ljudi i izazove koje oni donose današnjem svijetu;
4. objašnjava karakteristike sekularne države.

Učenik/učenica razvija:

5. moralni integritet i sposobnost izbjegavanja moralno neprihvatljivih postupaka i odluka.
6. poštovanje vjerovanja drugih, bez obzira na vjeru kojoj pripadaju ili su ateisti.

Sadržaji (i pojmovi)

- **Etika i moral**
(Osnovne etičke kategorije: dobro, zlo; moralne vrijednosti: jednakost, poštenje, empatija, odgovornost, skromnost, pravda, dosljednost; humanost; moralna dilema; moralno ponašanje; moralne norme, integritet, etički kodeks)

Standardi za ocjenjivanje

- Objašnjava (kroz primjer) značenje osnovnih etičkih kategorija: dobro i zlo.
- Objašnjava (kroz primjer) primjenu moralnih vrijednosti (jednakost, poštenje, empatija, odgovornost, skromnost, pravednost, dosljednost, humanost) u svakodnevnim odlukama i ponašanju.
- Objašnjava kako se moralne vrijednosti pojedinca formiraju pod utjecajem okoline.
- Identifikuje potencijalne moralne dileme u različitim situacijama u svakodnevnom životu.
- Objašnjava moralno i nemoralno ponašanje prema etičkim principima.
- Koristi primjere da opiše karakteristike ljudi sa integritetom.
- Upoređuje moralno i nemoralno ponašanje sa zakonskom regulativom.
- Objašnjava ulogu etičkih kodeksa u odgovornom ponašanju ljudi različitih profesija.

<ul style="list-style-type: none"> • Religija danas (religije: hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam, budizam; vjerska pripadnost: pravoslavci, muslimani, katolici, protestanti, Judejci/Jevreji, ateisti; vjerski objekti: crkve, džamije, katedrale, sinagoge, hramovi; svještenici: pop, hodža, otac, rabin; Biblija, Kuran, Talmud, Mahabharata, Ramaiana; Bog, Hrist, Alah, Muhamed, Brama, Siva, Visna, Buda; reinkarnacija, zagrobni život; pravo na vjersku slobodu i slobodu vjerovanja; međureligijski dijalog) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam, budizam kroz njihove osnovne karakteristike. • Objašnjava ulogu religije kao izvora utjehe i smisla života. • Objašnjava utjecaj religije na moralne vrijednosti i ponašanja. • Objašnjava utjecaj religije na formiranje osjećaja zajedništva i na kulturu, običaje i tradiciju u različitim dijelovima svijeta. • Objašnjava pravo na slobodu vjeroispovjesti i slobodu vjerovanja (pravo vjernika da slijedi svoja uvjerenja bez diskriminacije i nasilja i pravo svakog čovjeka da bira ili ne bira vjersku pripadnost). • Objašnjava značaj međureligijskog dijaloga za osiguranje mira i stabilnosti u savremenom društvu.
<ul style="list-style-type: none"> • Zajednički etički principi religija (vjerska načela: zlatno pravilo, pravda i pravičnost, saosjećanje i milosrđe, poštenje i istinitost, velikodušnost i dobročinstvo, podrška zajednice i solidarnost, smirenost i nenasilje, praštanje, poštovanje života; vjerski ekstremizam) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi najmanje šest etičkih principa koji su zajednički za sve ili većinu svjetskih religija. • Objašnjava (kroz primjere) uobičajene etičke principe u svjetskim religijama. • Objašnjava kako vjerski principi utiču na ponašanje i odluke ljudi u svakodnevnom životu. • Objašnjava izazove i pozitivne utjecaje verskih uverenja na svjetski mir. • Nabraja i objašnjava izazove vezane za utjecaj religija u svijetu: dogmatizam i netolerancija, potiskivanje kritičkog mišljenja, promocija rodne neravnopravnosti, otpor kulturnim i društvenim promjenama, zloupotreba ovlaštenja.
<ul style="list-style-type: none"> • Sekularizacija (sekularna država, svjetovno obrazovanje, svetovno pravosuđe) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava prednosti odvajanja crkve i države u procesu sekularizacije. • Objašnjava šta se podrazumijeva pod sekularnim obrazovanjem i sekularnom pravdom. • Identifikuje i objašnjava narušavanje sekularnosti u datim situacijama.
<p>Primjeri za aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nastavnik objašnjava osnovne etičke kategorije: dobro i zlo. Zatim učenici, podijeljeni u grupe, razmjenjuju iskustva iz svakodnevnog života koja se mogu povezati sa dobrim i zlim, a zatim svaka grupa bira po jedan primjer za svaku etičku kategoriju da podijeli pred drugima. Svaka grupa govori primjere, a ostali učenici mogu postavljati pitanja i tražiti pojašnjenje zašto dati primjer ilustruje dobro ili zlo. Konačno, zaključuje se da su ove osnovne etičke kategorije relevantne za njihov život i da imaju značajan utjecaj na njihove odnose sa drugim ljudima, na njihove zajednice (porodicu, komšiluk, školu) i na društvo u cjelini. • Učenici prate prezentaciju u kojoj nastavnik ukazuje šta se podrazumijeva pod moralnim vrijednostima i ističe sljedeće: jednakost, poštenje, empatija, odgovornost, skromnost, pravednost, dosljednost; čovječanstvo. Zatim učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju listiće na kojima su ispisane 2 moralne vrijednosti (npr. jednakost i dosljednost, pravda i skromnost itd.) sa zadatkom da kroz zajedničku diskusiju utvrde kako porodica, škola i mediji 	

doprinose/mogu doprinjeti razvijanju tih moralnih vrijednosti kod učenika i davati primjere koji to ilustruju. Nakon što su sve grupe predstavile svoj rad, u otvorenoj diskusiji daju se primjeri situacija koje pokazuju kako moralne vrijednosti utiču na svakodnevne odluke i ponašanje ljudi (npr. Humanitarno je kada neko donira odjeću žrtvama zemljotresa).

- Učenicima se postavlja sljedeći problem:

Vi ste kapetan broda koji tone na otvorenom moru. U posljednjem čamcu za spašavanje je samo 8 ljudi, a zajedno sa vama je desetoro ljudi koje treba spasti: lekar u penziji, trudnica, mladi par, dijete od 12 godina, nastavnica, mehaničar, vojnik i beskućnik koji se prokrijumčario na brodu. Imate 5 minuta da odlučite kojih 8 ljudi će ući na brod.

- Učenici su podijeljeni u grupe i svaka grupa u roku od 5 minuta odlučuje koji će ljudi ući u čamac za spašavanje. Nakon što svaka grupa iznese svoju odluku, vodi se otvorena diskusija o sljedećim pitanjima: (1) Na osnovu kojih kriterijuma ste odlučili? (2) Da li su donijete odluke ispravne ili pogrešne? Zasto? [Očekivani odgovor: Ne postoji jedinstveno i univerzalno rješenje i zato se ne može govoriti o pogrešnim ili tačnim odgovorima.] (3) Koje moralne vrijednosti se poštuju u donetoj odluci? Koje moralne vrijednosti su zanemarene? (4) Koje moralne dileme izaziva ovaj scenario?/Koje moralne vrijednosti se suprotstavljaju u procesu donošenja odluka?. Na kraju se zaključuje da nas moralne dileme u svakodnevnom životu teraju da damo prednost nekim moralnim vrijednostima u odnosu na druge i stoga su odluke koje se donose u takvim situacijama teške i složene.
- Učenici su podijeljeni u male grupe i svaka grupa dobija jednu od sljedećih situacija: prepisivanje pisanog rada, pronalaženje izgubljenog novčanika, dijeljenje uvreda na društvenim mrežama, tajno branje voća iz susjednog dvorišta, skrivanje kolege koji je ukrao novac firme, krađa čokolade iz prodavnice itd. Polovina grupa treba da smisli i pokaže kako bi izgledalo moralno ponašanje u „njihovoj” situaciji, a druga polovina kako bi izgledalo nemoralno ponašanje u „njihovoj” situaciji. Zatim svaka grupa (jedna po jedna) predstavlja šta je uradila, a volonteri iz drugih grupa kažu kako bi izgledalo suprotno ponašanje u istoj situaciji (ako grupa predstavlja moralno ponašanje, ostali navode primjere nemoralnog i obrnuto). Konačno, otvorena diskusija zaključuje koje moralne vrijednosti vode moralno ponašanje.
- Nastavnik predstavlja karakteristike osobe sa integritetom kroz izjave u nastavku. Nakon čitanja svake izjave, učenici daju palac gore (👍) ako im se sviđaju osobine/ponašanje navedeno u izjavi.
  - Osoba sa integritetom se ponaša ispravno čak i kada niko ne gleda.
  - Osoba sa integritetom je iskren, pravedan i ne pretvara se pred drugima.
  - Osoba sa integritetom drži se svojih vrijednosti i principa i preuzima odgovornost za svoje postupke.
  - Osoba sa integritetom ima jak moralni kompas koji je vodi da donosi dobre izbore i da se prema drugima odnosi s poštovanjem.
  - Osoba sa integritetom pokazuje dosljednost u onome što govori i u onome što radi, zbog čega mu drugi vjeruju.
  - Osoba sa integritetom ima snažan karakter koji se ogleda u svemu što radi.

Učenici, podijeljeni u male grupe, crtaju jedan od kompleta listića na kojima su ispisane sljedeće situacije iz školskog konteksta (po jedna na svakom listiću):

1. Učenik A kopira domaći zadatak svog druga i predaje ga nastavnika kao svoj.
2. Učenik B širi lažne glasine o drugom učeniku u svom razredu da bi stekao popularnost među svojim drugovima iz razreda.
3. Učenika C nastavnik određuje da učestvuje u grupnom projektu iz predmeta Prirodne nauke, ali iako ne učestvuje u radu, na kraju se potpisuje kao da je i sam doprineo projektu.

4. Učenik D ne dozvoljava svom saučeniku da igra fudbal sa grupom jer mu je drugi učenik obećao uslugu ako to uradi.
5. Učenik E laže roditelje da je dobio 5 na testu pa će ga pustiti na rođendansku zabavu svog prijatelja.
6. Učenik F prepisuje domaći zadatak sa interneta i predaje ga kao da ga je sam sastavio.
7. Učenik G pozajmi knjigu od druga iz razreda, ali je izgubi, i pred drugima tvrdi da ju je vratio.
8. Učenik H pronalazi novčanik koji je pao drugom učeniku i prisvaja ga nakon što se uvjeri da ga niko nije vidio.
9. Učenik I obično kasni na sastanke sa prijateljima i uvek izmišlja razloge i obećava da će sljedeći put doći na vrijeme.

Zadatak grupa je da prvo utvrde koje moralne vrijednosti se ne poštuju i koje od navedenih karakteristika integriteta nedostaju kod učenika opisanog u „svojoj” situaciji, a zatim da osmisle i opisu drugu situaciju iz školskog života u kojoj učenik ispoljava nedostatak još jedne karakteristike integriteta. Nakon predstavljanja rada cijelom odjeljenju, vodi se otvorena diskusija o sljedećim pitanjima: (1) Koje ljude smatramo moralnijim – one sa integritetom ili one bez integriteta? Zašto? (2) Zašto je važno da ljudi budu poštteni? Kako integritet utiče na reputaciju ljudi? (3) Kako integritet utiče na međuljudske odnose i prijateljstva među ljudima? Koji su izazovi u očuvanju integriteta u današnjem društvu? Na kraju se zaključuje da ljudi sa integritetom imaju veći ugled, ali su vrlo često izloženi izazovima koji dovode u pitanje dosljedno poštovanje moralnih vrijednosti, zbog čega je neophodno znati kako se uspješno odupreti društvenim pritiscima.

- Učenici su podijeljeni u male grupe i svaka grupa dobija nastavni listić sa istim situacijama iz prethodne aktivnosti: prepisivanje pisanog rada, pronalaženje izgubljenog novčanika, dijeljenje uvreda na društvenim mrežama, tajno branje voća iz komšijskog dvorišta, skrivanje kolege koji je ukrao novac firme, krađa čokolade iz prodavnice itd. Zadatak grupa je da identifikuju posljedice nemoralnog ponašanja za ljude koji su se tako ponašali. Nakon što su sve grupe predstavile svoj rad, vodi se otvorena diskusija o pitanjima:

(1) U kojim situacijama bi lica koja su se nemoralno ponašala imala pravne posljedice (npr. morala bi da plate kaznu, sudilo bi im se, otišla bi u zatvor)?

(2) Šta da su odrasli, a šta da su djeca?

i zajednički se zaključuje da postoji preklapanje moralnih i pravnih normi, ali i da postoji razlika između onoga što se smatra moralnim/nemoralnim ponašanjem i onoga što se smatra pravno opravdanim/neopravdanim (kažnjivim ili ne) jer pravne norme određuje država kroz zakone koji definišu šta je pravedno, a moralne norme određuje društveno okruženje u kome pojedinac funkcioniše.

- Učenici su podijeljeni u grupe i svaka grupa dobija pristup elektronskoj verziji jednog od sljedećih etičkih kodeksa: KODEKS Medicinske deontologije (Ljekarska komora), Etički kodeks psihologa (Komore psihologa), Kodeks sudijske etike (Udruženje sudija), Etički kodeks inspektora (Inspekcijski savet). Zadatak grupa je da analiziraju „svoj kodeks kako bi identifikovali moralne vrijednosti i moralno ponašanje koje zahtevaju od ljudi koji se bave datom profesijom. Nakon prezentacije rada svih grupa, vodi se otvorena diskusija kroz koju treba izvući zajednički zaključak o ulozi etičkih kodeksa u odgovornom ponašanju ljudi različitih profesija.
- Učenici, podijeljeni u pet grupa, pripremaju brošuru za svaku od sljedećih religija na osnovu internet istraživanja: hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam, budizam. U svakoj brošuri, kroz tekst i slike, predstavljeni su odgovori na sljedeća pitanja:
  1. *Kako se zovu pripadnici date religije?*
  2. *Kako se zovu vjerski objekti karakteristični za datu religiju, kako izgledaju i šta se u njima dešava?*
  3. *Kako se zove sveta knjiga u datoj religiji?*

4. Šta Bog/Hrist/Alah/Muhamed/Brahma/Šiva/Višnu/Buda predstavlja u datoj religiji?

5. Prema vjerovanju, šta se dešava ljudima poslije smrti u datoj religiji?

Svaka grupa radi na posebnom pitanju i kroz odgovore za svaku religiju posebno doprinosi izradi brošure. Za svaku brošuru je napravljena naslovna stranica sa nazivom religije i odgovarajućim ilustracijama. Brošure su dostupne svim učenicima za učenje. Na kraju nastavnik postavlja pitanja naglas, a učenici daju odgovore. Po mogućnosti ovaj dio aktivnosti može se realizovati u formi kviza.

- Učenici su podijeljeni u grupe i svaka grupa dobija radni list koji opisuje jednu od sljedećih religija: hrišćanstvo, islam, budizam i hinduizma. U opisima su izostavljena imena religija, bogova i svetih knjiga, a na njihovom mjestu je ostavljen prazan red. Zadatak grupa je: prvo putem internet istraživanja otkriti na koju se religiju odnosi opis i popuniti prazna mjesta, a zatim pripremiti prezentaciju u kojoj ističu ključne momente opisa koji pokazuju ulogu „njihovih“ religija kao izvor utjehe i smisla života. Kao uzor mogu poslužiti sljedeći tekstovi:

- (o hrišćanstvu)

_____ (pripadnici religije) vjeruju da smisao života dolazi iz vjere u _____ (sin božji). _____ (religija) uči da se spasenje ne zarađuje djelima ili dobrim djelima, već je dar Božije blagodati koji se zarađuje vjerom u _____ (sin božji). Vjera u _____ (sin božji) ovo omogućava lični odnos sa Bogom i daje vjernicima pristup Božijoj udobnosti koja ih vodi kroz život. Vjera u _____ (sin božji) poziva vjernike da žive u ljubavi prema drugima, da saosjećaju sa njima i da brinu o drugima. _____ (religija) stavlja snažan naglasak na ljubav i dobrotu i traži od vjernika da se prema drugima odnose sa empatijom i razumijevanjem. Osnovna praksa u _____ (religiji) je molitva koja služi kao direktna veza sa Bogom. Kada čovjek ima nevolju, molitva mu daje snagu i utjehu jer vjernici su uvjereni da Bog čuje njihove molitve i da će im pomoći. _____ (religija) uči vjernike da kroz djela milosrđa pomažu onima kojima je potrebna. _____ (pripadnici religije) vjeruju u život poslije smrti i u vječnu nadu u vaskršenje. Ovo vjerovanje u život poslije smrti pruža utjehu nakon smrti voljene osobe i daje smisao teškim trenucima života.

- (o islamu)

Centralni koncept u _____ (religiji) je vjera u jedinstvenost _____ (bog), po kome je krajnji cilj u životu pokoravanje i potčinjavanje volji _____ (boga). _____ vjeruju da je _____ stvorio ljude da bi ga poštovao i da istinska udobnost i smisao života dolaze od potčinjavanja _____ ovoj volji i poštovanja njegovih uputstava iznešenih u _____ (svetoj knjizi). Za _____ (pripadnike religije) ova sveta knjiga je izvor mudrosti i rješenja za izazove sa kojima se suočavaju u životu. Molitve tokom dana pružaju vjernicima direktnu vezu sa _____ (bogom) i kroz molitvu vjernici pronalaze utjehu i osjećaj duhovne obnove. _____ (religija) naglašava važnost nesebičnog i velikodušnog davanja i pomoći onima kojima je potrebna. _____ (religija) poučava važnost strpljenja tokom izazova i zahvalnosti tokom blagoslova. Vjernici nalaze utjehu i smisao u razumjevanju da su i izazovi i blagoslovi testovi od _____ (boga) i da je život na Zemlji privremen i da je pravi cilj vječni život u onome što dolazi poslije smrti.

- (o budizmu)

_____ (religija) zasniva se na konceptu svijesti o sadašnjem trenutku. Ova praksa pomaže vjernicima da prepoznaju i prihvate sadašnja stanja, bez obzira da li su prijatna ili neprijatna. Takva svijest je izvor utjehe, jer ljudi uče da se ne vezuju previše za prošlost i budućnost. Prema _____ (religiji), patnja je neizbježan dio života. Prihvatanjem patnje kao djela ljudskog postojanja, vjernici se poučavaju kako da prihvate patnju i kako da razviju saosjećanje prema sebi i drugima. Cilj života u _____ (religiji) je postizanje nirvane, što je stanje potpunog oslobođenja od ciklusa

rađanja i smrti. Postizanje nirvane smatra se krajem patnje i postizanjem vječnog mira i udobnosti. Da biste postigli nirvanu, potrebno je pravilno razumjeti, pravilno govoriti, ispravno postupati, imati ispravne namjere, ulagati ispravne napore itd. Živjeti u skladu sa ovim pomaže u postizanju udobnosti i *davanju smisla životu*. _____ (religija) podstiče saosjećanje i brigu za sva živa bića što omogućava _____ (pripadnicima religije) da pronađu smisao u postojećem kontekstu međuzavisnosti.

- (o hinduizmu)

_____ (religija) vjeruje u ciklus samsare, koji je beskonačan ciklus rađanja, smrti i ponovnog rađanja. Veoma važno za _____ (religiozne) je vjera u karmu, što znači da nečija akcija, namjera ili izbor imaju posljedice nakon njegovog/njenog života u sadašnjosti i budućnosti. Karma podstiče pojedince da donose odgovorne izbore i podstiču ljubaznost, saosjećanje i akcije koje su od koristi za dobrobit drugih kako bi stvorili pozitivnu karmu koja će poboljšati njihovu budućnost. U _____ (religiji), vjeruje se da kada ljudi rade stvari da ublaže patnju, pokažu dobrotu i žele dobro drugima, oni akumuliraju pozitivnu karmu. Ova pozitivna karma vodi ka dobrom životu u budućnosti. Takođe se vjeruje da joga, kao duhovna i fizička praksa, omogućava povezivanje tijela i duha. Ona pomaže vjernicima da poboljšaju svoje fizičko i duhovno blagostanje, kao i da pronađu smisao u iskustvu sjedinjenja duše i tijela.

Dok grupa predstavlja rad, učenici iz drugih grupa identifikuju sličnosti i razlike između predstavljene religije i „svoje” religije. Na kraju, u otvorenoj diskusiji, utvrđuju se zajednički elementi i razlike među religijama u ulozi koju imaju kao izvor utjehe i smisla u životima svojih vjernika.

- Nastavnik učenicima predstavlja jedan primjer iz glavnih svjetskih religija, gdje se vidi kako religije doprinose razvoju moralnih vrijednosti:

(1) Hrišćanstvo: Misija Majke Tereze

Majka Tereza je posvetila svoj život služenju siromašnima u Kalkuti, Indija. Njen rad predstavlja primjer hrišćanskih vrijednosti saosjećanja, nesebičnosti i ljubavi prema bližnjem. Osnovala je Misionare ljubavi, organizaciju koja pruža brigu i podršku onima kojima je potrebna.

(2) Islam: koncept zekata (dobročinstva)

Zekat je jedan od pet stubova islama, koji zahtjeva od muslimana da daju dio svog bogatstva onima kojima je potrebna. Ova praksa odražava islamske vrijednosti dobročinstva, saosjećanja i pomaganja manje sretnim. Muslimani se podstiču da podijele svoje bogatstvo sa siromašnima i onima koji se suočavaju sa teškoćama.

(3) Hinduizam: Odanost Mahatme Gandija

Mahatma Gandhi, istaknuta ličnost indijskog pokreta za nezavisnost, zagovarao je nenasilni otpor (ahimsa) protiv ugnjetavanja. Njegova posvećenost nenasilju je duboko ukorijenjena u hinduističkim vrijednostima istine, nepovređivanja i poštovanja svih živih bića.

(4) Budizam: Dalaj Lama, dobitnik Nobelove nagrade za mir

Tenzin Gjaco, 14. Dalaj Lama, duhovni je vođa tibetanskog budizma. Poznat je po svojoj posvećenosti ljudskim vrijednostima i važnosti saosjećanja u negovanju individualnog i društvenog blagostanja. Godine 1989. dobio je Nobelovu nagradu za svoju nenasilnu borbu za oslobođenje Tibeta i za brigu o globalnim ekološkim problemima.

Zatim se nakon datih primjera otvara diskusija o tome kako vjerske vrijednosti mogu utjecati i oblikovati ponašanje i usmjeravati pojedince u potrazi za pravednijim i saosjećajnijim svetom (saosjećanje, milosrđe, nenasilje, izdržljivost i druge pozitivne vrline). Konačno, zaključuje se da je pozitivan utjecaj religije na moralne vrijednosti neosporan, ali da je u našem savremenom, pluralnom društvu podjednako važno da pojedinci održavaju

distancu i neguju kritičko mišljenje, a da ne prate bespogovorno vjerske autoritete - iako religije mogu pružiti vrijedna moralna uputstva, ključno je imati kritički i otvoren pristup prema njima.

- Učenici, podijeljeni u pet grupa, dobijaju zadatak da istraže kako religije utiču na kulturu, običaje i tradiciju ljudi. Svaka grupa izvlači papirić na kome je ispisana posebna religija i praznik (običaji, tradicija) koji je povezan sa njim i njegovo proslavljanje:
  - (1) Hrišćanstvo: Božićno rođenje (hrišćanska tradicija, proslava Isusovog rođenja, kako utiče na božićne običaje i tradiciju širom svijeta, uključujući jaslice, pjesme i poklone);
  - (2) Islam: Ramazan širom svijeta (tokom mjeseca Ramazana kako muslimani širom svijeta poštuju post, praktikuju zajedničke molitve, koji su običaji, kao što su iftarski obroci i noćne molitve i kako se time stvara osjećaj zajedništva);
  - (3) Hinduizam: Divali festival svjetlosti (kulturni značaj Divalija, hinduističkog festivala svjetla, kako se slavi paljenjem uljanih lampi, vatrometom i razmjenom poklona, i kako okuplja hinduističke zajednice);
  - (4) Budizam: praksa meditacije i svjesnosti (meditacija, zašto je danas postala kulturni trend, kako promoviše unutrašnji mir i lični rast).
  - (5) Judaizam: Paša (značenje, tradicionalna hrana i rituali, kada se slavi, kako jača veze jevrejske zajednice i čuva kulturne tradicije).Svaka grupa priprema prezentaciju istraživanja, nakon čega ostali učenici postavljaju pitanja. Zatim nastavnik otvara diskusiju u kojoj se razmatraju pitanja vezana za religiju i njen značaj za kulturnu raznolikost, promociju različitih vrijednosti, povezivanje zajednice, očuvanje kulturnog nasljeđa, toleranciju i zajedništvo različitih u društvu. Konačno, zaključuje se da je razumjevanje utjecaja religije na običaje i tradicije od suštinskog značaja za promovisanje tolerancije i podsticanje harmonične koegzistencije u današnjem raznolikom svijetu.
- Nastavnik objašnjava učenicima pravo svakog čovjeka da bira ili ne bira vjersku pripadnost kao dio prava na vjersku slobodu i slobodu vjerovanja. Dalje predstavlja šta znači ateizam i koji ljudi sebe smatraju ateistima (ateizam nije religija već vjerovanje koje se odnosi na odsustvo vjerovanja u postojanje božanstva ili bogova, a ljudi koji su ateisti ne vjeruju u postojanje božanstava i obično odbacuju ideju o postojanju svemoćne više sile). Zatim nastavnik postavlja učenicima sljedeća pitanja:
  1. *Zašto su neki ljudi hrišćani, a drugi muslimani? Kako su odlučili da pripadaju određenoj religiji?*
  2. *Da li svako mora da pripada nekoj religiji? Zasto?*
  3. *Da li se pripadnici religije i ateisti razlikuju u pogledu moralnih vrijednosti? Po čemu se njihovo ponašanje razlikuje?*
  4. *Da li bilo koja religija ima pravo da prisiljava ljude da budu njeni pripadnici? Da li nekome treba uskratiti mogućnost da pripada vjeri ili da bude ateista?*
  5. *Da li neko ima pravo da primorava nekoga da vrši vjerski obred? Ili da ga spreči da praktikuje? Ili mu se rugati što vježba ili ne praktikuje?*Svrha diskusije je da se zajednički zaključi da: (A) niko nema pravo nikome da namjeće da li da pripada bilo kojoj vjeri i kojoj, ili da bira da ne pripada nijednoj religiji i (B) vjernici imaju pravo da prate svoja uvjerenja bez diskriminacije ili nasilja.
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju radni list „Moguće negativne posljedice sukoba među religijama”, u kome su navedene različite mogućnosti. Njihov zadatak je da svaku mogućnost označe sa T, ako je smatraju ispravnom (da je to zaista mogućnost), odnosno sa N, ako je smatraju netačnom (da nije mogućnost). Primjer takvih mogućnosti su:

- Tenzije između pripadnika različitih religija (T)
- Saradnja pripadnika različitih vjeroispovjesti (N)
- Nasilje među vjerskim zajednicama (T)
- Fizički, psihički i materijalni gubici za pripadnike jedne ili više religija (T)
- Poštovanje vjere i običaja pripadnika drugih vjeroispovjesti (N)
- Diskriminacija pripadnika manje zastupljenih vjerskih zajednica u društvu (T)
- Raseljavanje ljudi i izbjegličke krize (T)
- Zajedničko obilježavanje raznih vjerskih praznika (N)
- Izolacija pripadnika manje zastupljenih vjerskih zajednica (T)
- Prinudna promjena vjerskih običaja (T)

Nakon objavljenog zadatka, nakon što zajednički utvrdi koje su tačne mogućnosti navedene u listi (negativne posljedice), nastavnik sa svima vodi diskusiju na pitanje: Kako se sprečiti da izaziva negativne posljedice u društvima?, iz koje treba da proizađe da je najefikasniji način međureligijski dijalog koji obezbeđuje da se potrebe svake vjerske zajednice čuju i poštuju, bez ugrožavanja potreba drugih i bez dokazivanja koja religija zaslužuje više ili je ispravnija kada su u pitanju vjerska uvjerenja i običaji.

- Učenici su podijeljeni u 5 grupa i svaka grupa izvlači jedan od listića na kojima je ispisana jedna od sljedećih religija: hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam i budizam. Svaka grupa ima zadatak da prvo (na internetu) istraži na koji način (kojom izjavom) je zlatno pravilo predstavljeno u „njihovoj“ religiji, a zatim da kroz grupnu diskusiju sazna o kojim etičkim principima i moralnim vrijednostima zasnovano na iskazu i da dođe do primjera situacija u svakodnevnom životu kada se postupa u skladu sa tim pravilom i kada se ponaša suprotno tom pravilu (npr. zato što ne želi da ga ogovaraju i ne ogovaraju o drugima / iako ne želi da ga se ogovara, ogovara druge). Nakon što svaka grupa iznese iskaz i urađen rad i odglumi situacije, svi zajedno izvode zaključak šta znači zlatno pravilo i koje su posljedice njegovog poštovanja/nepoštovanja u svakodnevnom životu.
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju radni list na kome su ispisani i definisani sljedeći vjerski principi: (1) saosjećanje i dobročinstvo, (2) poštenje i istinitost, (3) velikodušnost i dobročinstvo, (4) podrška zajednice i solidarnost, (5) smirenost i nenasilje, (6) praštanje i (7) poštovanje života. Svaka grupa za svako pravilo treba da smisli i opiše situaciju iz svakodnevnog života u kojoj se navedeno pravilo primjenjuje. Grupe se rotiraju u predstavljanju pravila (jedna po jedna) i opisima njihove primjene. Na kraju se zajednički razgovara o tome kako vjerski principi utiču na ponašanje i odluke ljudi u svakodnevnom životu.
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju zadatak da identifikuju vjerska načela koja doprinose mirnom pristupu sukobima i mirnoj koegzistenciji. Nakon što svaka grupa iznese svoje misli ostalima, u otvorenoj diskusiji se izvlači zajednički zaključak da svi vjerski principi promovišu mir i mirno rješavanje sukoba. Zatim nastavnik objašnjava pojam vjerskog ekstremizma i predstavlja aktivnosti Al-Kaide, nakon čega se, u otvorenoj diskusiji sa učenicima, zajednički zaključuje da ekstremistička tumačenja vjerskog učenja mogu dovesti do nasilja, nasilnih sukoba i terorizma.
- Učenici prate prezentaciju nastavnika u kojoj objašnjava svaki od sljedećih izazova u vezi sa utjecajem religija u svijetu: (1) dogmatizam i netolerancija, (2) potiskivanje kritičkog mišljenja, (3) promovisanje rodne neravnopravnosti, (4) otpor kulturnim i društvenim promjenama i (5) zloupotreba vjerskog autoriteta. Zatim se učenici dijele u 5 grupa, a nakon istraživanja interneta za svaki izazov posebno, grupe opisuju po jedan primjer situacije u kojoj

se vidi utjecaj religije. Pri tome svaka grupa počinje da radi na drugom izazovu i nakon što ga napiše, prosleđuje ga drugoj grupi, koja prati sopstveni opis situacije u vezi sa istim izazovom. Nakon što svih pet grupa daju primjere situacija za svih pet izazova, pročitajte sve primjere za svaki izazov i uz pomoć nastavnika izaberite primjer koji najtačnije opisuje izazov.

- Nastavnik objašnjava učenicima značenje pojma sekularizacija (kao uklanjanje ili smanjenje utjecaja religije u politici, obrazovanju, pravosuđu i kulturi i kao razdvajanje religijskih/vjerskih i političkih institucija). Učenici se zatim dijele u grupe i svaka grupa dobija (izvlačenjem papirića) da radi na jednoj od sljedećih prednosti sekularizacije: (1) zaštita prava na vjersku slobodu i slobodu vjerovanja, (2) obezbjeđivanje jednakih statusa za sve religije i (3) sprečavanje vjerske diskriminacije. Istovremeno, od svake grupe se traži da, uz pomoć informacija sa interneta, pripremi prezentaciju u kojoj će kroz primjere iz svakodnevnog života objasniti korist za građane od „njihove“ koristi i šta bi se desilo u odnosu na „njihovu“ korist ako država nije sekularna. Nakon predstavljanja rada, u otvorenoj diskusiji se zaključuje da je sekularizacija preduslov za jednak tretman svih građana države, bez obzira na njihovu vjersku pripadnost i bez obzira da li su vjernici ili ne).
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju radne listove sa dvije različite situacije koje ilustruju narušavanje sekularnosti, od kojih se jedna odnosi na obrazovanje (npr.: nastavnici teraju učenike da se mole u školi), a druga na pravosuđe (npr.: sudija koji je pripadnik jedne vjeroispovesti presuđuje u korist pripadnika svoje vjere bez adekvatnih dokaza), pri čemu se situacije razlikuju od jedne grupe do druge. Od učenika se traži da identifikuju narušavanje (koje od prednosti sekularizma ne mogu biti ostvarene) i argumentuju svoje mišljenje. Nastavnik čita opise situaciju (jedan za drugim) i nakon svakog pročitano opisa grupa koja je radila na toj situaciji ukazuje koje je narušavanja identifikovala i daje argumente za to, a ostale grupe prate i po potrebi dopunjuju. Konačno, u otvorenoj diskusiji se zaključuje kada se obrazovanje i pravda mogu smatrati sekularnim.

GRAĐANSKO OBRAZOVANJE

Tema: **IDENTITET**

Ukupno časova: 17

Rezultati učenja

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. objasni šta je identitet, kako se formira i mijenja i iz kojih aspekata se sastoji;
2. razlikuje lični i grupni identitet;
3. navodi karakteristike ličnog identiteta i objasni utjecaj različitih faktora na njegovo formiranje;
4. objasni kako članstvo u grupi doprinosi formiranju grupnog identiteta;

Učenik/učenica:

5. razvijaće samosvijest kroz prepoznavanje sopstvenih uvjerenja, interesovanja, snaga i izazova sa kojima se suočava;
6. suočavati se sa grupnim identitetom, razvijaće empatiju i poštovanje različitosti i cijeniti inkluzivnost i toleranciju;
7. postaće otvoreniji/ja za prihvatanje novih ideja i promjena.

Sadržaji (i pojmovi)

- **Pojam za identitet**
(faktori: pol, fizičke osobine, osobine ličnosti,

Standardi za ocjenjivanje

- Objašnjava šta se podrazumijeva pod pojmom identitet koristeći sebe kao primjer.

<p>vrijednosti, interesovanja, kultura, obrazovanje, profesija, partnerstvo i prijateljstva, grupna pripadnost, uloge u užem i širem okruženju; lični i grupni identitet)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava kako se formira identitet i navodi primjere kroz koje objašnjava utjecaj različitih faktora na formiranje identiteta. • Objašnjava razliku između ličnog i grupnog identiteta, koristeći primjere. • Opisuje situacije iz stvarnog života u kojima identitet igra važnu ulogu.
<ul style="list-style-type: none"> • Lični identitet (fizičke osobine, psihološke karakteristike, biografski elementi; samopouzdanje, samopoštovanje, društveni mediji) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi aspekte ličnog identiteta i objašnjava ih kroz primjere. • Na primjeru objašnjava višedimenzionalnost identiteta. • Objašnjava (kroz primjer) kako i zašto se identitet razvija i mijenja tokom života. • Objašnjava kako vrijednosti i uvjerenja pojedinca formiraju njegov lični identitet i kako utiču na izbore koje donosi, njegove odnose sa drugima i efekte njegovih postupaka na okolinu. • Objašnjava (kroz primjer) kako je lični identitet povezan sa samopouzdanjem i samopoštovanjem. • Objašnjava ulogu porodice, škole i vršnjaka u oblikovanju ličnog identiteta. • Objašnjava vezu između identiteta društvenih medija i ličnog identiteta.
<ul style="list-style-type: none"> • Grupni identitet (formalne i neformalne grupe, rodni identitet, etnički identitet, nacionalni identitet) 	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi primjere formalnih grupa i neformalnih grupa i povezuje članstvo u tim grupama sa grupnim identitetom. • Objašnjava važnost pripadnosti različitim grupama i prihvatanja individualnih razlika između članova iste grupe. • Daje primjere za objašnjenje različitih tipova grupnih identiteta. • Objašnjava ulogu porodice u formiranju rodnog identiteta. • Navodi karakteristike etničkog identiteta i objašnjava (kroz primjere) prednosti i izazove koji proističu iz raznolikosti etničkih identiteta u multietničkim društvima. • Objašnjava značenje nacionalnog identiteta i navodi kako se manifestuje patriotizam.
<p>Primjeri za aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svaki učenik dobija radni list <i>Ko sam ja</i> koji treba da popuni popunjavanjem sljedećih rečenica: <ol style="list-style-type: none"> 1. Po polu sam _____ 2. Imam _____ godina. 3. Ja sam sin/kćer _____. 4. Etnički sam _____. 5. Živim u gradu/selu _____ koje se nalazi u državi _____. 6. Učenik sam _____ razreda _____ škole. 7. Družim se sa _____. 	

8. U mojoj porodici dva najvažnija praznika su _____ i _____.
9. Prema vjeri, moji roditelji su _____.
10. Moje tri najomiljenije aktivnosti/hobija su: _____, _____ i _____.
11. Tri osobine koje me najbolje opisuju su: _____, _____ i _____.
12. U budućnosti želim da budem _____

Nakon završenog radnog lista, nastavnik predstavlja šta znači pojam identitet (način na koji pojedinac sebe doživljava kao osobu i kao pripadnika različitih grupa), navodi i objašnjava faktore date u radnom listu koji doprinose formiranju identiteta. (pol, godine, uloga unutar i van porodice, etnička pripadnost, mjesto stanovanja i država, osobine ličnosti, interesovanja, vjera, prijateljstva) i ističe da to nisu jedini faktori, već da postoje i drugi. Zatim se učenici dijele u male grupe u kojima svaki učenik predstavlja svoj „identitet“, dijeleći opiše koje je dao u radnom listu. Pri tome se u grupi identifikuju zajedništva i razlike u njihovim „identitetima“. Po jedan predstavnik iz svake grupe pred odjeljenjem izlaze svoj „identitet“ i ukazuje koje su mu stvari zajedničke sa ostalima u grupi, a koje su različite. Na kraju, kroz otvorenu diskusiju, zajednički se zaključuje da se identitet svake osobe sastoji od mnogo isprepletenih i međusobno zavisnih aspekata i da višedimenzionalna kombinacija čini svakog pojedinca jedinstvenim čak i kada su ljudi naizgled slični jer dijele iste karakteristike.

- Učenici koriste radni list *Ko sam ja* popunjen na prethodnom času. Dobiju zadatak da odaberu pet od napisanih rečenica za koje misle da ih najbolje opisuju, odnosno pet stvari za koje smatraju da su najvažnije za sebe i da tih pet posebno napišu u novi radni list *Ko sam ja zapravo*. Zatim nastavnik objašnjava kako se formira identitet, naglašavajući ulogu ličnih iskustava i interakcije sa drugima u okruženju koristeći hipotetičke primjere (npr. biti muško može biti veoma važno za identitet učenika, pa je tokom života shvatao da to donosi privilegije u odnos prema djevojčicama je veoma važno da je starija sestra u porodici, što joj je omogućilo privilegovan tretman u odnosu na mlađu djecu u porodici); Zatim se učenici dijele u male grupe (različito od prethodnog časa) u kojima svaki učenik predstavlja svoj „identitet“ kroz rečenice iz radnog lista „*Ko sam ja zaista*“ i objašnjava koja su iskustva/interakcije sa drugima doprinjela da te stvari budu najvažniji dio njegovog identiteta. Zatim nekoliko volontera na isti način predstavlja svoj identitet cijelom odjeljenju. Na kraju, zajednička diskusija sumira kako lična iskustva i interakcije sa drugima u okruženju doprinose formiranju identiteta ljudi.
- Učenici koriste unaprijed popunjen radni list *Ko sam ja zaista*. Nastavnik objašnjava razliku između ličnog i grupnog identiteta (način na koji svako od nas percipira i identifikuje sebe u odnosu na način na koji se svako od nas identifikuje i odnosi prema različitim grupama), koristeći primjere koji se odnose na njegov identitet. Zatim se učenici dijele u male grupe (različito od prethodnih razreda) i svakoj grupi se daju dva lista: jedan pod naslovom „Identitet grupe“, a cijela grupa identifikuje da li je to opis ličnog ili grupnog identiteta i zapisuje ga u odgovarajuću listu završavajući rad, grupe predstavljaju dvije liste cijelom odjeljenju, a nastavnik provjerava tačnost i zapisuje na tabli tipične primjere opisa ličnog i grupnog identiteta. U otvorenoj diskusiji o svakom od primjera, učenici objašnjavaju zašto primjeri ilustruju karakteristike ličnog i grupnog identiteta.
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju karticu na kojoj je opisana stvarna situacija u kojoj identitet igra važnu ulogu. Pri tome se mogu koristiti detaljniji opisi sljedećih ili drugih situacija: (1) navijanje na međuškolskim takmičenjima, (2) komunikacija ljekara sa kolegama, pacijentima i prijateljima, (3) sukob oko lopte između učenika/ca različite etničke pripadnosti, (4) dijeljenje informacija o sopstvenim aktivnostima na društvenim mrežama. Zadatak učenika u grupama je da kroz internu diskusiju utvrde koji dio identiteta (ličnog ili grupnog) pojedinaca koji učestvuju u situaciji igra važnu

ulogu u njihovom ponašanju i da objasne zašto tako misle. Nakon obavljenog zadatka, svaka grupa pred cijelim odjeljenjem izlaze situaciju i saznanja do kojih je došla, a ostali učenici imaju priliku da im postavljaju pitanja radi pojašnjenja i mogućnost da ih dopune.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju nastavni listić u kome su upisani aspekti ličnog identiteta i faktori koji doprinose formiranju identiteta: (1) fizičke karakteristike: pol, boja kože, visina, težina, crte lica, (2) psihološke karakteristike: osobine ličnosti, sposobnosti, vrijednosti, interesovanja i uvjerenja; i (3) biografski elementi: obrazovanje, karijera, hobiji, iskustva i životni događaji). Zadatak grupa je da iz tri aspekta navedena na nastavnom listu odaberu po dva faktora (među onima koji nisu prethodno pomenuti) i da kroz primjere iz stvarnosti objasne na koji način utiču na formiranje ličnog identiteta, tj. način na koji različiti ljudi doživljavaju sebe (npr. za obrazovanje – neko ko je stekao visoko obrazovanje može sebe da doživljava važnijim od nekoga ko je ostao sa nižim obrazovanjem; na primjer za visinu – neko ko je veoma nizak i okružen je višim, može sebe da doživljava kao manje vrijednog od nadređenih). Nastavnik poziva grupe koje su radile na određenim faktorima (jedan po jedan faktor) da predstavljaju svoj rad. Na kraju, u otvorenoj diskusiji, sumirano je da se lični identitet (iskustvo samog sebe) formira pod međusobnim utjecajem kako pojedinac percipira i prihvata sopstvene fizičke i psihičke karakteristike i prethodna životna iskustva.
- U skladu sa uputstvima nastavnika, svaki učenik piše sopstvenu „biografiju”, ređajući na vremenskoj traci značajne stvari koje su se desile/dogodile u njegovom životu, od rođenja do danas. Traka treba da počne navođenjem datuma rođenja i opisom porodice u kojoj je rođen (ko su bili članovi i u kakvom su srodstvu), a zatim slijede drugi važni događaji/dešavanja, pri čemu je na liniji naznačeno doba kada su se desili, a ispod ili iznad trake dat je kratak opis događaja/dešavanja (npr. sa 3 godine rođena je sestra, sa 5 godina porodica se preselila u drugi stan/kuću i stekla nove prijatelje...). Nakon obavljenog zadatka, učenici se dijele u male grupe i unutar grupa dijele svoje „biografije” i objašnjavaju kako su na njih utjecali događaji navedeni u „biografiji”. Po završetku rada u grupama, nekoliko dobrovoljaca prezentuje svoju „biografiju” – na tabli pokazuju vremensku traku (sa označenim uzrastima) i usmeno opisuju događaje koji su se tada desili i objašnjavaju kako su utjecali na njih. Na kraju, u otvorenoj diskusiji, dolazi se do zaključka da: (1) doživljeni događaji/ dešavanja su dio životnog iskustva i kao takvi igraju značajnu ulogu u formiranju ličnog identiteta na način da utiču na to kako pojedinac percipira sebe i kako gleda na vlastito okruženje i svijet u cjelini i (2) identitet nije fiksni/statičan, već se razvija i mijenja tokom života zbog novostečenih iskustava (ozbiljna ljubavna veza, roditeljstvo, promjena profesije, doživljava traumu) i utjecaja okoline (stvara prijatelje iz različitih kultura, seli se iz grada u selo, seli se u drugu zemlju).
- Jedan list je postavljen na dva suprotna zida učionice: na jednom je napisano *potpuno se slažem*, a na drugom – *uopšte se ne slažem*. Nastavnik čita iskaz: *Svako dijete mora da odgovara za svoje postupke*, a učenici se postavljaju bliže jednom ili drugom zidu u zavisnosti od toga da li se i koliko slažu/ne slažu sa tvrdnjom. Nakon zadatka, neki od učenika raspoređenih na različite pozicije objašnjavaju šta misle o tvrdnji. Isti postupak se ponavlja i za tvrdnju: *Svako treba da pomogne djetetu koje maltretiraju druga djeca*. Nastavnik zatim objašnjava da tvrdnje oličavaju dvije različite vrijednosti (odgovornost i pomoć drugima) koje se mogu ugraditi u lični identitet ako ih pojedinac smatra veoma važnim i pridržava ih se u stvarnosti. Nakon datog objašnjenja, traži od učenika da navedu druge vrijednosti koje i sami smatraju važnim i nastoje da poštuju. Zatim slijedi prezentacija nastavnika u kojoj, kroz dati primjer, objašnjava kako vrijednosti i uvjerenja koja su dio ličnog identiteta utiču na: (1) izbore koje pojedinac čini (npr. Sara cijeni kreativnost, nezavisnost i pomaže drugima, vjeruje u važnost blagostanja za zdravlje ljudi i potrebu da živi u pravednom svijetu. Zato bira da bude psiholog-psihoterapeut, iako je roditelji ubjeđuju da je dobro postati ljekar ili advokat jer je za to više sposobna), (2) o odnosima pojedinca sa drugima (npr. druži se sa ljudima koji nemaju problema da izraze svoje mišljenje i sa ljudima koji volontiraju u staračkom domu) i (3) efektima njenih djelovanja

na okolinu (npr. kroz svoju profesiju pomaže ljudima koji imaju emocionalne probleme). Na kraju, učenici navode primjere vrijednosti i uvjerenja koja su im lično važna i ukazuju na to kako utiču na izbore koje donose, odnose sa drugima i utjecaje na okolinu.

- Svaki učenik dobija tri stikere (papira koji se mogu zalijepiti na zid) i na svaku treba da stavimo po jednu stvar koju bi on/ona *želeo da zna ili uradi, ali ne može*. Svako lijepi svoje stikere na različite dijelove zida učionice (ili na tablu), a ostali mogu prvo da ih pogledaju, a zatim da izaberu 1-2 listića drugih na kojima je navedeno nešto drugo što bi voljeli, ali to nisu napisali na njihove stikere (nisu se sjetili ili nisu bili svjesni da to žele). Učenici, stojeći u krugu, čitaju šta piše na stikerima koje su odabrali (koje je neko drugi napisao da bi željeli, a još ne mogu). Dobrovoljci objašnjavaju zašto su to izabrali. Zatim se vodi otvorena diskusija o sljedećim pitanjima: (1) *Koliko ste voljni da se angažujete da biste postigli ono što biste željeli da znate ili uradite? (Šta radimo kada smo zaista zainteresovani za postizanje postavljenog cilja?)* i (2) *Kako se uspjeh ili neuspjeh u postizanju cilja odražava na identitet pojedinca?* Na kraju se zaključuje da ulaganje u ostvarivanje interesa utiče na način na koji doživljavamo sebe i način na koji pokušavamo da ostvarimo postavljene ciljeve oblikuje naš lični identitet.
- Svaki učenik dobija dva stikera (listići koji se mogu zalijepiti na zid) i na svakom treba da napiše jednu stvar koju *zaista dobro radi*. Svako zalijepi svoje stikere na različite dijelove zida učionice (ili na tablu), a ostali mogu prvo da ih pogledaju, a zatim da izaberu jedan od listića (jedan stiker) ostalih koji ukazuje na nešto u čemu bi im lično bila potrebna podrška. Učenici, stojeći u krugu, čitaju šta piše na stikerima koje su odabrali (na kojima je neko drugi napisao da im zaista dobro ide, a potrebna im je podrška da bi sami to mogli dobro da urade), nakon čega nastavnik postavlja pitanje svima: *Kako ste uspjeli da naučite da to dobro radite?* kako bi učenici videli da se ništa ne može dobro uraditi bez uloženog truda. Zatim nastavnik objašnjava šta znače pojmovi samopouzdanje (vjera u svoje sposobnosti) i samopoštovanje (slika o sopstvenoj vrijednosti, svom znanju i sposobnosti), nakon čega se vodi otvorena diskusija o sljedećim pitanjima: (1) *Kako saznanje da nešto možemo uspješno da uradimo utiče na naše samopouzdanje i samopoštovanje? Zašto?* i (2) *Kako su stvari u koje smo uložili trud i postigli uspjeh (npr. sviranje pred publikom na koncertu, učešće na umjetničkoj izložbi sa crtežom, dobijanje pohvale ili nagrade za nešto što smo uradili) utjecale naše samopouzdanje i samopoštovanje?* Na kraju nastavnik objašnjava kako su samopouzdanje i samopoštovanje povezani sa ličnim identitetom (iskustvo pojedinca da može da završi zadatke i da se nosi sa situacijama, praćeno osjećanjem vlastite vrijednosti i pozitivnom slikom o sebi) i zajedno sa učenicima zaključuje da je lični identitet koji određuje način na koji pojedinac doživljava sebe veoma važan za samopouzdanje i samopoštovanje.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, istražuju ulogu porodice, škole i vršnjaka u oblikovanju ličnog identiteta. Na osnovu stečenog znanja pripremaju tri odvojena proizvoda (poster, stripove i/ili kratke dramatizacije) koji prikazuju primjere događaja/scena iz stvarnosti u kojima se vidi utjecaj porodice, škole i vršnjaka. Nakon što su sve grupe predstavile svoje proizvode, otvorena diskusija sumira kako utiču na formiranje ličnog identiteta djece (kroz ponašanje u različitim situacijama i način na koji se ophode prema djeci) i koji faktori njihov utjecaj najviše dolazi do izražaja (osobine ličnosti, sposobnosti, interesovanja, vrijednosti i uvjerenja djece).
- Učenici, podijeljeni u grupe, zamišljaju da moraju da naprave profil izmišljene osobe za neke društvene mreže, pri čemu polovina grupa pravi muški, a druge ženski profil. Oni će napisati informacije o svom profilu na papiru (ili na video prezentaciji), a ne na stvarnim društvenim medijima. Profil treba da sadrži sliku profila, naslovnu sliku, ime korisnika, podatke o datumu rođenja, mjestu stanovanja, obrazovanju, gdje radi, podatke o interesovanjima ili hobijima, objave sa fotografijama korisnika sa događaja ili posjeta (sa ili bez drugih ljudi), dijeljenje objave drugih, broj prijatelja ili

pratilaca itd. (Fotografije se mogu uzimati sa interneta ili sa otvorenih profila društvenih medija, ali ne i sa zatvorenih profila sa ograničenim pristupom). Svaka grupa predstavlja „svoj” profil pred cijelim odjeljenjem. Zatim slijedi otvorena diskusija o sljedećim pitanjima:

1. *Kako se ljudi predstavljaju na društvenim mrežama? Kako se to razlikuje od načina na koji se predstavljaju u stvarnom svijetu? Koji aspekti identiteta su naglašeni ili zamagljeni u profilima društvenih medija?*
  2. *Kako se onlajn komunikacija sa drugima razlikuje od komunikacije na društvenim mrežama? Koje su posljedice mogućnosti očuvanja anonimnosti koje nude društvene mreže?*
  3. *Kako se odnosi stvoreni na društvenim mrežama razlikuju od odnosa koji postoje u stvarnom svijetu?*
  4. *Kako društvene mreže utiču na našu percepciju sebe?*
  5. *Iz diskusije bi trebalo da proizađu saznanja da se identitet koji osoba predstavlja na društvenim mrežama vrlo često razlikuje od njenog ličnog identiteta najviše zbog potrebe da se predstavi u najboljem svjetlu, ali i da društveni mediji utiču na način na koji doživljavamo sebe u vezi sa drugima (utjecaj na lični identitet).*
- Učenici dobijaju radni list sa dvije kolone: u jednoj su upisane sljedeće „kategorije”: sportista, učenik, izviđač, dijete, djevojčica/dječak, sin/kćer, brat/sestra/jedino dijete, pripadnik etničke zajednice (upisati koji _____), pripadnik vjerske zajednice (napišite koji _____), a drugi je ostavljen prazan. Svaki učenik (pojedinačno) treba da odabere tri kategorije koje ga najviše opisuju/definišu i da stavi X u praznu kolonu pored njih. Nakon završenog rada, učenici se dijele u male grupe u kojima razgovaraju o tome kako su napravili izbor i upoređuju svoje odgovore. Zatim, nastavnik bilježi izbore učenika u istom grafikonu prikazanom na tabeli – svaki učenik kaže svoje izbore, a nastavnik stavlja crtice u drugu kolonu pored svake izabrane kategorije. U otvorenoj diskusiji dolazi se do zaključka da iako postoje razlike u pogledu rangiranja kategorija, određena grupa učenika je izabrala iste kategorije za koje smatraju da ih najbolje opisuju. Nastavnik prvo ukazuje da su odabrane kategorije nosioci grupnog identiteta, a zatim na tabli ispisuje grupe koje određuju grupni identitet kroz svoju pripadnost ili ulogu u njima: polova pripadnost, starosna pripadnost, uloga u porodici, pripadnost sportskom klubu, etnička pripadnost, vjerska pripadnost. Konačno, na osnovu prethodno utvrđene učestalosti kategorija koje učenici smatraju najvažnijim za svoj grupni identitet (tabela na tabli), zajednički se utvrđuje koji su grupni identiteti najzastupljeniji (npr. rodni identitet, etnički identitet, porodični identitet, vjerski identitet, „profesionalni” identitet, identitet odraslih).
  - Nastavnik objašnjava koje grupe se smatraju formalnim (imaju definisane ciljeve, strukturu, pravila i procedure funkcionisanja), a koje su neformalne (sastoje se od ljudi koji se okupljaju spontano, najčešće zbog zajedničkih interesovanja, hobija ili druženja i nemaju jasno definisana pravila) ili strukture. Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju list papira na kojem su navedene različite grupe (npr. sportski timovi, izviđačka grupa, zajednica učenika, školski razred, politička partija, grupa navijača, grupa za vježbanje joge, grupa za pješačenje), sa zadatkom da ih smjeste u formalno ili neformalno. Nakon završenog rada, za svaku grupu navedenu u listu, nastavnik pita da li je definisao kao formalno ili neformalno, a po jedan predstavnik iz svake grupe kaže svoj odgovor i objašnjava zašto su tako odgovorili, a nastavnik po potrebi ispravlja argumente i ukazuje na tačan odgovor. Na kraju svi učenici razgovaraju o tome kako pripadnost određenoj grupi utiče na formiranje identiteta i zajednički se zaključuje da se grupni identitet pojedinca gradi na osnovu značaja koji pojedinac pridaje grupi, prema tome koliko se identifikuje s sa grupom i koliko je emocionalno vezan za grupu.

- Učenici su podijeljeni u grupe i svaka grupa dobija radni list u kome su navedena sljedeća emocionalna stanja/iskustva: radost, tuga, ponos, stid, podrška, solidarnost, empatija, prihvatanje, ljutnja, strah, ozlojeđenost. Svaka grupa iz kompleta izvlači listić na kome su ispisane sljedeće grupe (po jedna na listiću): navijači sportskog kolektiva, članovi političke stranke, prijatelji iz istog društva, grupa planinara. Učenici u svakoj grupi treba da zamisle da pripadaju grupi koju su nacrtali i da tu grupu doživljavaju kao važnu za svoj identitet. Njihov zadatak je da zamisle situacije (1) kada se grupa pokazala uspješnom, (2) kada je pretrpela neuspjeh i (3) kada su joj drugi prijetili. Zatim treba da identifikuju i označe emocionalna stanja/iskustva iz radnog lista koja im (članovima grupe) padaju na pamet u svakoj od prethodno zamišljenih situacija. Nakon što svaka grupa predstavi svoj rad razredu, nastavnik vodi diskusiju o sljedećim pitanjima: (1) Zašto se članovi grupa kojima je pripadnost važna tako osjećaju u datim situacijama? (2) Da li se svi članovi grupe osećaju isto? Ili, da li svi to podjednako snažno osećaju? Zasto? (3) Da li su sve grupe kojima on pripada podjednako važne za pojedinca? Na kraju se uobičajeno zaključuje da iako pripadnost određenoj grupi na neki način objedinjuje sve njene članove, svi članovi grupe nemaju isti odnos prema grupi jer se grupni identitet razlikuje od pojedinca do pojedinca.
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju radni list u kome je navedeno nekoliko tvrdnji o rodnim ulogama. Unutar grupe treba da prodiskutuju o svakoj tvrdnji i procijene koliko se djece njihovog uzrasta slaže sa tom tvrdnjom i obilježe svoju procjenu brojem od 1 do 5 koji će napisati pored tvrdnje, gdje je 1=veoma malo, 2 =manje od polovine, 3=oko polovine, 4=više od polovine i 5=skoro sve. Primjer mogućih tvrdnji:

1. Muškarci treba da se fokusiraju na karijeru, a žene na porodicu.
2. Svi pravi muškarci su grubi i agresivni, a sve prave žene su nežne i emotivne.
3. Djevojke treba da rade sve da budu privlačne.
4. U redu je da dječaci budu nemirni.
5. Djevojčice treba da se igraju lutkama, a dječaci automobilima i avionima.
6. Muškarci treba da budu izvršni direktori jer su bolji lideri od žena.
7. Žene treba da budu vaspitači i učiteljice jer više brinu o djeci nego muškarci.

Nakon završenog rada u grupama, nastavnik na tabli zapisuje odgovore (brojeve) za svaku tvrdnju, zatim izračunava i zapisuje dobijeni zbir za svaku tvrdnju i zajednički utvrđuje koji iskazi imaju najveći zbir. Zatim nastavnik objašnjava da svi iskazi sadrže stereotipna očekivanja koja postavljaju tradicionalna društva u pogledu rodnih uloga (rodnih stereotipa), koja u velikoj mjeri utiču na formiranje rodnog identiteta pojedinaca. Grupe dobijaju novi zadatak da predlože način da promjene ili prevaziđu stereotipe sadržane u gornjim izjavama (npr. ako je stereotip da bi muškarci trebalo da se fokusiraju na karijeru, a žene na porodicu, razbijanje stereotipa bi bilo da bi to trebalo da bude prihvatljivo za svakog, bez obzira na pol da izabere svoju karijeru, odnosno da izabere ono što će mu biti najvažnije u životu.). Nakon prezentovanja saznanja do kojih su grupe stigle, nastavnik objašnjava kako porodica, nekada svjesno, ponekad nesvjesno, doprinosi jačanju rodnih stereotipa ili njihovom prevazilaženju, pri čemu veliku ulogu imaju roditelji u tome što: predstavljaju modele za identifikaciju (djeca vidi kako se ponašaju roditelji i kopiraju njihovo ponašanje), prenosi vrijednosti i uvjerenja djeci i šalje djeci poruke u vezi sa ponašanjem drugih u okruženju. Na kraju ističe da vaspitanje djece u porodici u odnosu na rodne uloge u velikoj mjeri određuje rodni identitet pojedinaca.

- Učenici prate kratku prezentaciju koju priprema nastavnik o karakteristikama etničkog identiteta koje proizilaze iz pripadnosti određenoj etničkoj zajednici: jezik, tradicija, običaji, muzika, kulturno nasljeđe. Svaki učenik dobija radni list sa dvije prazne kolone. U lijevoj koloni učenik upisuje: (1)

etničku grupu kojoj pripada, (2) maternji jezik, (3) najznačajniji tradicionalni praznik/slavu u porodici, (4) najvažniji običaj vezan za praznik/slavu, (5) naziv stare narodne pjesme koja se pjeva na porodičnim slavama i (6) tradicionalna jela koja se služe na porodičnim praznicima/slavama. U desnu kolonu za svaki naveden element u lijevoj koloni stavlja tačke od 1 do 10 kroz koje procjenjuje kako bi se osjećao da je sprečen da uvježbava navedeno. Istovrijemeno, 1 ukazuje da mu uopšte neće biti neprijatno, 10 da će se osjećati izuzetno loše, a ostali brojevi između označavaju različite stepene lošeg osjećanja. Nakon obavljenog zadatka od učenika se traži da sakupe bodove koje su dodijelili svakom od navedenih elemenata i protumače rezultat: što je zbir veći, to je izraženiji osjećaj pripadnosti sopstvenoj etničkoj zajednici, odnosno etnički identitet pojedinca. Nakon obavljenog zadatka, u otvorenoj diskusiji je zaključeno da se kod nas, kao i u većini zemalja u svijetu, građani razlikuju po nacionalnom identitetu jer su same države multietničke. Zatim nastavnik predstavlja glavnu korist od toga (kulturno bogatstvo koje proizilazi iz raznolikosti običaja, tradicije, jezika, muzike), ukazuje na izazove (jezičke barijere, predrasude i međuetnički sukobi) i objašnjava da se izazovi mogu prevazići ako postoji međuetnička tolerancija koja obezbjeđuje poštovanje različitih perspektiva i iskustava.

- Na cijeloj tabli nastavnik crta dijagram sa većim centralnim krugom u kome je ispisana Republika Sjeverna Makedonija, a oko njega su manji kružići (povezani linijama sa centralnim krugom) u koje upisuje (po jedan u svaki krug): (1) teritorija države, (2) simboli (zastava, grb, himna, pasoš), (3) građani različitih nacionalnosti, (4) istorija (ASNOM i nezavisna Republika Makedonija), (5) kapital, (6) prirodna blaga (planine, rijeke, jezera), (7) Ustav i zakoni i (8) slogan koji odražava prirodu države. Učenici, podijeljeni u osam grupa, dobijaju zadatak da pripreme ilustracije (fotografije i/ili tekst) kojima će zamijeniti ono što je napisano u manjim krugovima, pri čemu se svaka grupa fokusira na jedan krug. Odštampane ilustracije (najbolje u boji) lijepo se na odgovarajuće mjesto na tabli. (Pripremljeni dijagram se može fotografisati, odštampati i okačiti na zid učionice ili u holu škole). Svaka grupa predstavlja ilustracije koje je koristila i odakle ih je nabavila. Zatim nastavnik objašnjava da dijagram rezimira „identitet” naše zemlje i da je usko povezan sa nacionalnim identitetom pojedinaca koji su njeni građani (zemlja se može posmatrati kao velika grupa definisana njenom teritorijom, prema kojoj svi njeni građani nacionalni identitet pojedinca proizilazi iz njegove pripadnosti državi kao njenog građanina), a koliko se pojedinac identifikuje sa državom i koliko je emocionalno vezan za nju zavisi od toga koliki značaj pojedinac pridaje nacionalnom identitetu. Slijedi novi zadatak za grupe – da kažu kako se pripadnost državi manifestuje kroz komponente koje definišu identitet države određen manjim krugovima na dijagramu (npr. da li poštuje sve građane, bez obzira na njihovu etničku pripadnost, ako koristi državnu zastavu na svim proslavama u kojima učestvuje ili organizuje, ako čuva rijeke i jezera od zagađenja). Nakon predstavljanja rada svih grupa, vodi se otvorena diskusija u kojoj se treba zaključiti da je nacionalni identitet povezan sa patriotizmom i da se od svih građana zemlje očekuje ispoljavanje patriotizma (pozitivno osjećanje i podržavajući odnos prema sopstvenoj zemlji).

GEOGRAFIJA

Tema: Geografija Evrope

Ukupno časova: 46

Rezultati učenja

Učenik/ucenica će biti sposoban/sposobna da:

1. opisuje geografski položaj i pokaže na karti gdje se prostiru granice Evrope;
2. opisuje uz pomoć karte prirodno-geografske karakteristike Evrope: obalna razgranatost, reljef, klimu i hidrografiju;
3. opisuje društveno-geografske karakteristike Evrope: broj stanovništva, gustinu naseljenosti, prirodni priraštaj, religije, narode i druge kulturne karakteristike koje su zastupljene u Evropi;
4. opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike regiona na koje je Evropa podijeljena (geografski položaj, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija);
5. imenuje najpoznatije turističke centre i kulturno-historijske znamenitosti u Evropi i na geografskoj karti identifikuje zemlje u kojima se nalaze;
6. opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike svake od zemalja koje se prostiru na Balkanskom poluostrvu (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državna regulativa itd.);
7. opisuje uz pomoć karte osnovne geografske odlike Velike Britanije, Francuske, Švedske, Njemačke i Rusije (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državno uređivanje itd.).

Sadržaji (i pojmovi)	Standardi za ocjenjivanje
<p>• Prirodno-geografske karakteristike Evrope (geografski položaj, obala, ostrva, Nova zemlja, Zemlja Franca Josifa, Špicberški ostrovi /Svalbard, Island, Velika Britanija, Irska, poluostrvi, Skandinavsko poluostrvo, Pirinejsko poluostrvo, Apeninsko poluostrvo, Balkansko poluostrvo, zalivi, Finski zaliv, f. , moreuzi, Skagerak, Kategat, La Manš, Gibraltarski Moreuz, Dardaneli, Bosfor, nizije, Zapadnoevropska ravnica, Centralnoevropska ravnica, Istočnoevropska ravnica, Panonska nizija, Vlaška nizija, planine, Alpi, Pirineji, Apenini, Dinaridi, Karpati, Skandinavske planine, visoravni, Švajcarska visoravan, Meseta, klima, klimatski tipovi, sredozemnomorski/mediteranski, okeanski, umjereno kontinentalni, kontinentalni, planinski, subpolarni, polarni, mora, Barenčovo more, Norveško more, Sjeverno more, Baltičko more,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje geografski položaj Evrope, pokazuje na mapi gdje se prostire njena granica i govori koliku površinu zauzima. • Uz pomoć geografske karte opisuje obalu za svaki region Evrope, identifikujući najveća ostrva, poluostrva i zalive i kojim državama pripadaju. • Opisuje uz pomoć geografske karte najvažnije tokove u Evropi i identifikuje koja mora ih povezuju. • Opisuje kakav reljef preovladava na teritoriji Evrope i na geografskoj karti identifikuje najkarakterističnije reljefne cjeline (nizije, veći planinski lanci sa najvišim vrhovima i visoravni) i kroz koje se zemlje prostiru. • Objašnjava utjecaj pojedinih klimatskih faktora na klimatske karakteristike Evrope (blizina mora i okeana, Golfska struja, reljef itd.). • Navodi kroz koje se termalne pojaseve prostire Evropa i koji klimatski tipovi su dominantno zastupljeni i opisuje njihov obim i karakteristike. • Identifikuje na mapi mora na koja Evropa izlazi. • Imenuje najveće rijeke Evrope uz pomoć geografske karte, opisuje sliv kome pripadaju i kroz koje države prolaze.

<p>Sredozemno more, sliv, rijeke, basen Atlantskog okeana, Gvadijana, Garona, Loara, Sena, Rajna, Laba/Elba, basen Arktičkog okeana, Sjeverna Dvina, Pečora, sliv Sredozemnog mora, Rona, Dunav, Dnjestar, Dnjeper, Don, basen Kaspijskog jezera, Volga, Ural, jezera, prirodna jezera, Ladoga, Onega)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Imenuje uz pomoć geografske karte najveća i najznačajnija jezera u Evropi i ukazuje u kojim državama se nalaze.
<p>• Socio-geografske karakteristike Evrope (stanovništvo, gustina naseljenosti, prirodni priraštaj, religije, hrišćanska vera, pravoslavci, katolici, protestanti, islamska vera, judaizam, budizam, ateizam, etničke grupe, naselja, najveći gradovi, Moskva, London, Sankt Peterburg, Berlin, Madrid, Atina, Kijev, Rim, Pariz, regioni, Južna Evropa, Sjeverna Evropa, Zapadna Evropa, Centralna Evropa, Istočna Evropa, turistički regioni, Mediteran, Alpski region, turistički centri, Rim, Barselona, Pariz, London, Monte Karlo, kulturno historijski znamenitosti, Koloseum u Rimu, Akropolj u Atini, Stounhendž, Bakingemska palata, Ajfelova kula, Versajska palata, Muzej Luvr, Trijumfalna kapija, Atomijum)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi ukupnu populaciju evropskog kontinenta i identifikuje u kojim regionima je koncentrisana većina stanovništva (srednja i zapadna Evropa). • Imenuje tri najveće države iz svakog regiona po broju stanovnika i površini. • Identifikuje različitu gustinu naseljenosti u različitim regionima Evrope i imenuje neke od zemalja sa najvećom gustinom naseljenosti (Monako, Vatikan, Malta, Holandija, Belgija, Velika Britanija, Njemačka). • Objašnjava stopu prirodnog priraštaja, uzroke i posljedice takvog demografskog kretanja stanovništva na evropskom kontinentu. • Navodi glavne religije koje su zastupljene u Evropi i koja je od njih u kom regionu najzastupljenija. • Imenuje glavne grupe naroda (Sloveni, Nemci, Rumuni, Grci, Albanci, Baski, Finci, Mađari, Turci, Tatari). • Imenuje neke od najvećih izuma (parna mašina, automobil, televizija, teleskop), naučnike (Tesla, Njutn, Ajnštajn, Mendeljejev, Galilej itd.), kompozitore (Mocart, Bah, Betoven itd.), umjetnike (Da Vinči, Mikelandelo, Pikaso i dr.), filozofi (Aristotel, Sokrat, Platon i dr.) i pisci (Šekspir, Dostojevski, Tolstoj i dr.) porijeklom iz Evrope. • Imenuje neke od najpoznatijih festivala u Evropi i u kojim gradovima i državama se održavaju (filmski festival u Kanu, Veneciji i Berlinu, karneval u Veneciji, San Remo, Oktoberfest, Trka sa bikovima itd.). • Imenuje najveće gradove u Evropi, identifikuje zemlje u kojima se nalaze i prikazuje ih na mapi. • Imenuje regione na koje je podijeljena Evropa i opisuje njihov obim uz pomoć geografske karte.
<ul style="list-style-type: none"> • Geografski pregled regiona Južne Evrope (geografski položaj, obala, ostrva, BALEARSKA ostrva, Sardinija, Korzika, Sicilija, Krit, 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje osnovne geografske karakteristike regiona Južne Evrope uz pomoć karte (geografski položaj, priobalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija).

<p>poluostrva, Peloponez, Halkidiki, Istra, Pelešac, Kalabrija, zalivi, Lionski zaliv, Đenovski zaliv, Bokokotorski zaliv, Solunski zaliv, reljef, nizije, Lombardija, Aragon, Andaluzija, planine, Dolomiti, Rodopi, klima, hidrografija, mora, Jadransko more, Jonsko more, Egejsko more, Mramorno more, Crno more, rijeke, Taho, Duro, Minjo, Ebro, Po, jezera, Skadarsko jezero, Ohridsko jezero, Komo, Garda, Mađore, Balkansko poluostrvo, Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija, Kosovo, Sjeverna Makedonija, Albanija, Bugarska, Grčka, turistički centri, Rim, Venecija, Barselona, Madrid)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Identifikuje uz pomoć geografske karte zemlje koje pripadaju regionu Južne Evrope i njihove prestonice. • Imenuje države koje se prostiru na Balkanskom poluostrvu i njihove prestonice i prikazuje ih na mapi. • Opisuje uz pomoć mape osnovne geografske karakteristike svake od zemalja koje se prostiru na Balkanskom poluostrvu (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državna organizacija i sl.). • Imenuje najpoznatije turističke centre i kulturno-historijske znamenitosti u regionu Južne Evrope, identifikuje ih u kojoj se zemlji nalaze i prikazuje ih na na geografskoj karti.
<ul style="list-style-type: none"> • Geografski pregled regiona Zapadne Evrope (geografski položaj, obala, ostrva, Šetland, poluostrva, Normandija, Bretanja, zalivi, reljef, nizije, planine, Centralni masiv, Ardeni, Vogezi, klima, hidrografija, mora, rijeke, Temza, Šelda, jezera, Loh Nes, turistički centri, London, Liverpool, Edinburg, Pariz, Nica, Kan, Sen Trope, Monte Karlo, Samoni, Grenobl, Albertvil, Val d'Izer, Amsterdam) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje osnovne geografske karakteristike regiona Zapadne Evrope uz pomoć karte (geografski položaj, priobalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija). • Identifikuje uz pomoć geografske karte zemlje koje pripadaju regionu Zapadne Evrope i njihove prestonice. • Opisuje osnovne geografske karakteristike Velike Britanije (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državno planiranje itd.). • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Francuske (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državna uprava itd.). • Imenuje najpoznatije turističke centre i kulturno-historijske znamenitosti u regionu zapadne Evrope, identifikuje ih u kojoj se zemlji nalaze i prikazuje ih na geografskoj karti.
<ul style="list-style-type: none"> • Geografski pregled regiona Sjeverne Evrope (geografski položaj, obala, ostrva, Gotland, Eland, Seland, poluostrva, Kola, Kanin, Jiland, zalivi, Botnički zaliv, Riski zaliv, reljef, 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje osnovne geografske karakteristike regiona Sjeverne Evrope uz pomoć geografske karte (geografski položaj, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija). • Identifikuje uz pomoć geografske karte zemlje koje pripadaju regionu Sjeverne Evrope i njihove prestonice.

<p>nizije, Švedska ravnica, planine, klima, hidrografija, mora, rijeke, jezera, Venern, Vetern, Malarn, Sajma, turistički centri, Stokholm, Oslo, Kopenhagen)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Švedske (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državna uprava itd.). • Imenuje najpoznatije turističke centre i kulturno-historijske znamenitosti u regionu Sjeverne Evrope, identifikuje ih u kojoj se zemlji nalaze i prikazuje ih na geografskoj karti.
<ul style="list-style-type: none"> • Geografski pregled regiona Srednje Evrope (geografski položaj, obala, ostrva, Frizijska ostrva, poluostrva, zalivi, reljef, nizije, Moldavska ravnica, planine, Jura, Švarcvald, Sudeti, Tatre, klima, hidrografija, mora, rijeke, Odra, Visla, Morava, Drava, Prut, jezera, Ženevsko jezero, Bodensko jezero, Ciriško jezero, Balaton/Blatno jezero, turistički centri, Berlin, Garmiš-Partenkirhen, Karlove Vari, Davos, Sent Moric, Vengen, Beč, Salzburg, Kicbil, Inzbruk, Budimpešta) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje osnovne geografske karakteristike regiona Srednje Evrope uz pomoć geografske karte (geografski položaj, priobalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija). • Identifikuje uz pomoć geografske karte zemlje koje pripadaju regionu Centralne Evrope i njihove prestonice. • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Njemačke (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državno planiranje itd.). • Imenuje najpoznatije turističke centre i kulturno-historijske znamenitosti u regionu Centralne Evrope, identifikuje ih u kojoj se zemlji nalaze i prikazuje ih na geografskoj karti.
<ul style="list-style-type: none"> • Geografski pregled regiona Istočne Evrope (geografski položaj, obala, ostrva, poluostrva, Krim, zalivi, reljef, nizije, planine, Ural, klima, hidrografija, mora, rijeke, Njemen, Zapadna Dvina, jezera, Čudsko, turistički centri, Moskva, Soči, Sankt Peterburg) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje osnovne geografske karakteristike regiona Istočne Evrope uz pomoć karte (geografski položaj, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija). • Identifikuje uz pomoć geografske karte zemlje koje pripadaju regionu Istočne Evrope i njihove prestonice. • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Rusije (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državna organizacija, prirodna bogatstva itd.). • Imenuje najpoznatije turističke centre i kulturno-historijske znamenitosti u regionu Istočne Evrope, identifikuje ih u kojoj se zemlji nalaze i prikazuje ih na geografskoj karti.
<p>Primjeri za aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici, podijeljeni u male grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal istražuju granice Evrope i kolika je njena površina. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na geografskoj karti. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o povoljnom geografskom položaju Evrope. • Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražuju obalu Evrope. Svaka grupa istražuje različit region: veća ostrva (koje zemlje im pripadaju), poluostrva (koje se zemlje nalaze na njima) i zalive. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i 	

pokazuje na geografsku kartu, dok druge grupe moraju postaviti jedno pitanje po regionu grupe koja prezentuje. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju i dolaze do zaključka koje regione Evrope karakteriše najveća obalna razgranatost.

- Učenici, podijeljeni u male grupe, izvode aktivnost „Putovanje kroz potoke u Evropi“. Svaka grupa izvlači papirić na kome je naziv toka koji treba da istraže, odnosno da „putuju“ kroz njega, koristeći internet i ilustrovani materijal. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju o svom „putovanju“ kroz potok (koja mora spaja, gdje se nalazi, veličina, značaj itd.) i predstavlja ga ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju o značaju tokova i o tome koji od njih ima najveći strateški značaj za evropski kontinent.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, realizuju aktivnost „Planinarsko istraživanje Evrope“. Svaka grupa dobija zadatak da, korišćenjem interneta i ilustrovanog materijala, istraži određeni planinski vijenac (najviši vrh, dužina protezanja, geografski položaj, država/e gdje se prostire i sl.), niziju i visoravan. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na mapu. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju i dolaze do zaključka koji je najveći i najznačajniji planinski masiv u Evropi i kakav je njegov utjecaj na razvoj regiona u kome se nalazi.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale, istražuju klimu u Evropi. Svaka grupa dobija zadatak da istraži određeni klimatski faktor (blizina mora i okeana, Golfske struje, reljef i sl.) i karakteristike određenog klimatskog tipa (gdje je rasprostranjena, temperatura vazduha, količina padavina, biljni i životinjski svijet svojstven za njega i sl.). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju o tome kako klima utječe na način na koji ljudi žive u različitim dijelovima Evrope.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražuju o morima, rijekama i jezerima Evrope. Svaka grupa dobija zadatak da istraži mora na koja Evropa izlazi, karakteristike većih rijeka koje teku Evropom (dužina, kroz koje zemlje prolaze, kuda protiču, kom slivu pripadaju itd.) i karakteristike većih jezera (veličina, stanje gdje se nalaze, veće rijeke koje se u njih ulivaju ili iz njih izvire itd.). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na mapu. Na kraju svi zajedno rješavaju kviz i vode diskusiju o tome koja mora, rijeke i jezera imaju najveći značaj za Evropu ili za region u kome se nalaze.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale istražuju podjelu Evrope na regione. Svaka grupa istražuje različit region u Evropi (zemlje koje pripadaju tom regionu, područje, ukupnu populaciju, najveći grad po broju stanovnika u toj zemlji, gustinu naseljenosti i stopu prirodnog priraštaja). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju (u obliku tabele i grafikona) i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o ukupnom broju stanovnika u Evropi, koje zemlje imaju najveću gustinu naseljenosti u Evropi (odnosno u kom regionu je koncentrisan najveći dio stanovništva), koje zemlje su najveće po površini i broju stanovnika svakog regiona i koji su najveći gradovi po broju stanovnika u Evropi i pokazuju ih na mapi.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražuju glavne religije i grupe naroda koje su zastupljene u Evropi. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju i dolaze do zaključka o regionalnoj distribuciji religija i grupa ljudi na evropskom kontinentu.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, dobijaju listu na kojoj su ispisana poznata imena koja će morati da istraže i kojoj kategoriji pripadaju (pronasci, naučnici, kompozitori, umjetnici, filozofi i pisci). Svaka grupa izvlači listić iz svake kategorije, koji ima sliku i kratak opis slike. Učenici treba da identifikuju ko je to i da istraže koristeći internet i ilustrovani materijal o njemu/njoj. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o svom doprinosu razvoju nauke i kulture.

- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale, istražuju o najpoznatijim festivalima koji se održavaju na evropskom kontinentu (gdje i kada se održava, historija i tradicija festivala itd.). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o značaju festivala u razvoju kulture i turizma u mjestima u kojima se održavaju.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, uz pomoć interneta i ilustrovanog materijala, istražuju prirodno-geografske karakteristike svakog regiona u Evropi (geografski položaj, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija). Svaka grupa priprema kratku multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, mapama, video/audio materijalom, tekstem), predstavlja je drugim grupama i pokazuje na geografsku kartu. Nakon prezentacije, jedan član grupe za prezentovanje preuzima ulogu nastavnika i postavlja pitanja ostalim grupama. Ovo ponavljaju sve grupe. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o geografskom položaju i geografskim karakteristikama dotične regije.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, uz pomoć interneta i ilustrovanog materijala istražuju osnovne geografske karakteristike svake od zemalja koje se nalaze na Balkanskom poluostrvu. Svaka grupa priprema kratku multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, mapama, video/audio materijalom, tekstem) i prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na geografsku kartu. Konacno, kroz zajedničku diskusiju, upoređuju se karakteristike svih zemalja koje se nalaze na Balkanskom poluostrvu (geografski položaj, obalna razgranatost, površina, broj stanovnika itd.).
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal istražuju osnovne geografske karakteristike Velike Britanije, Francuske, Švedske, Njemačke i Rusije. Svaka grupa istražuje za sve države. Priprema kratku multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, mapama, video/audio materijalom, tekstem), predstavlja je drugim grupama i pokazuje na geografsku kartu. Na kraju, kroz zajedničku diskusiju, upoređuju se karakteristike svih zemalja.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale istražuju najpoznatije turističke centre u svakom regionu Evrope. Svaka grupa istražuje različiti region u Evropi (prirodne i kulturne atrakcije, geografska lokacija, turistička mjesta, itd.). Svaka grupa priprema kratku multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, mapama, video/audio materijalom, tekstem) o svom regionu i predstavlja je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju o značaju turizma i njegovom utjecaju na razvoj svakog regiona.
- Učenici su podijeljeni u grupe koje će djelovati kao turistička agencija i treba da pripreme reklamni materijal (u formi brošure) za posjetu turističkih mjesta iz svakog regiona u Evropi. Reklamni materijal treba da preporuči turističku turu za obilazak svih regiona, navodeći zemlju, jezik koji se govori, valutu koja se koristi, glavni grad i glavne kulturne znamenitosti, tradicionalnu hranu i klimu. Svaka grupa radi za drugi region. Brošure sadrže tekst i ilustracije. Na kraju dijele brošure i biraju šta bi najviše voleli da posjete da su turisti.
- Svaki učenik, pojedinačno, popunjava mapu Evrope prema uputstvu nastavnika (zemlje, mora, rijeke, planine itd.).

GEOGRAFIJA

Tema: **Geografija Azije**

Ukupno časova: **26**

Rezultati učenja

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. opisuje geografski položaj i pokazati na karti gdje se prostiru granice Azije;
2. opisuje uz pomoć karte prirodno-geografske karakteristike Azije: obalna razgranatost, reljef, klimu, hidrografiju i prirodna bogatstva;

<p>3. opisuje društveno-geografske karakteristike Azije: broj stanovništva, gustinu naseljenosti, prirodni priraštaj, religije, narode i druge kulturne karakteristike koje su zastupljene u Aziji;</p> <p>4. opisuje uz pomoć geografske karte regione na koje je Azija podijeljena, da identifikuje države koje pripadaju svakom regionu i da imenuje najpoznatije turističke centre;</p> <p>5. opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Kine, Indije, Turske i Japana (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državna uprava, itd.).</p>	
Sadržaji (i pojmovi)	Standardi za ocjenjivanje
<p>• Prirodno-geografske karakteristike Azije (geografski položaj, obalna razgranatost, ostrva, Novosibirska ostrva, Japanska ostrva, Tajvan, Filipinska ostrva, Borneo/Kalimantan, Java, Sumatra, Šri Lanka/Cejlon, poluostrva, Tajmir, Čukotsko poluostrvo, Kamčatka, Koreja, Mala Azija, Arapsko poluostrvo, Poluostrvo, Poluostrvo Indokina, mora, Istočno Sibirsko more, Beringovo more, Ohotsko more, Južno kinesko more, Arapsko more, Crveno more, zalivi, Adenski zaliv, Persijski zaliv, Bengalski zaliv, Tajlandski zaliv, moreuz, Bering Potok, Malajski potok, Bab el Mandeb, reljef, nizije, Zapadni Sibir, Mesopotamija, Hindustanska ravnica, Kineska ravnica, planine, Kavkaz, Elburs, Pamir, Tjensan, Hindikus, Karakorum, Himalaji, Altaj, visoravni, Anadolija, Dekan, Tibet, Srednjosibirska Visoravan, pustinje, Arapska Pustinja, Kizilkum, Karakum, Tar, Takla Makan, Gobi, klima, tipovi klime, ekvatorijalna, tropska, pustinjska, monsunska, mediteranska, okeanska, umjereno kontinentalna, kontinentalna, planinska, subpolarna, polarna, slivno područje, rijeke, sliv Sjevernog Ledenog Okeana, Ob sa Irtišom, Jenisej, Lena, Kolima, sliv Indijskog okeana, Tigar, Eufkrat, Ind, Gang, Bramaputra, Iravadi, sliv Tihog okeana,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje geografski položaj Azije, pokazuje na mapi gdje se prostiru njene granice i identifikuje je kao kontinent sa najvećom površinom na svijetu. • Opisuje uz pomoć geografske karte obalu Azije, identifikujući najveća ostrva, poluostrva i zalive i kojim državama pripadaju. • Opisuje uz pomoć geografske karte najvažnije tokove u Aziji i identifikuje koja mora ih povezuju. • Opisuje kakav reljef preovlađuje na teritoriji Azije i na geografskoj karti identifikuje najkarakterističnije reljefne cjeline (nizije, visoravni, planinski lanci sa najvišim vrhovima, pustinje itd.) i kroz koje se zemlje prostiru. • Navodi kroz koje termalne pojaseve se prostire i koji klimatski tipovi su dominantno zastupljeni u Aziji, opisuje njihov obim i karakteristike. • Objašnjava utjecaj okeana i mora na klimatske karakteristike Azije. • Uz pomoć geografske karte imenuje okeane i mora na kojima se pojavljuje Azija. • Uz pomoć geografske karte imenuje najveće rijeke u Aziji, kroz koje zemlje prolaze, identifikuje gdje teku i kojem slivnom području pripadaju. • Uz pomoć geografske karte najveća i najznačajnija jezera u Aziji i u kojim državama se nalaze. • Imenuje najvažnije prirodne resurse kojima Azija raspolaže (nafta, ugalj, prirodni gas, gvozdena ruda, šume, hidroenergija itd.), u kojim regionima i državama se nalaze i prikazuje ih na karti. • Objašnjava značaj prirodnih resursa za razvoj regiona i države u kojoj su najzastupljeniji.

<p>Amur, Hoanho, Jangce, Mekong, sliv Aralskog mora, Sir Darja, Amu Darja, jezera, Kaspijsko jezero, Aralsko more, Balhaško jezero, Bajkalsko jezero, prirodni resursi, ugalj, nafta, prirodni gas, gvožđe, kalaj, volfram, uranijum, torijum)</p>	
<p>• Socio-geografske karakteristike Azije (veličina stanovništva, gustina naseljenosti, prirodni priraštaj, religije, hrišćanska religija, islamska religija, hinduizam, konfučijanizam, budizam, sintoizam, etničke grupe, najveći gradovi, Tokio, Šangaj, Peking, Tjencin, Mumbai, Nju Delhi, Kalkuta, Daka, Karači, Džakarta, Seul, Istanbul, Manila, Teheran, Bangkok, regioni, Sjeverna Azija, Istočna Azija, Jugoistočna Azija, Južna Azija, Centralna Azija, Jugozapadna Azija, turistički centri, Istanbul, Kušadasi, Antalija, Kapadokija, Jerusalim, Meka, Medina, Varanasi, Petra, Dubai, Tajland, Nepal, Kambodža, Singapur, Bali, Hong Kong, Maldivi, kulturno-historijske znamenitosti, Kineski zid, Mauzolej Tadž Mahal)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi ukupnu populaciju azijskog kontinenta i identifikuje ga kao najnaseljeniji kontinent na Zemlji, gdje živi više od polovine svjetske populacije. • Identifikuje različitu gustinu naseljenosti u različitim regionima Azije i imenuje neke od najgušće naseljenih zemalja (Singapur, Bahrein, Bangladeš, Tajvan, Liban, Južna Koreja, itd.) i neke od najmanje naseljenih zemalja (Mongolija, Kazahstan, Turkmenistan, Oman, Butan, itd.) i prikazuje ih na mapi. • Objašnjava stopu prirodnog priraštaja i imenuje neke od zemalja koje imaju najveći prirodni priraštaj (Katar, Irak, Ujedinjene Arapske Emirate) i neke od zemalja sa negativnim prirodnim priraštajem (Japan, Maldivi). • Navodi glavne religije i grupe naroda koji su zastupljeni u Aziji i koja je od njih u kom regionu najzastupljenija. • Navodi neka od civilizacijskih otkrića koja su nastala u Aziji (papir, štamparska tehnika, barut, svila, porcelan i dr.). • Imenuje neke karakteristične umjetničke i sportske vrijednosti u Aziji (ples na Tajlandu, borilačke vještine, samurajski običaji, sumo borbe itd.). • Imenuje neke od svjetskih poznatih kulturno-historijskih građevina u Aziji (Veliki zid u Kini, mauzolej Tadž Mahal u Indiji, itd.) i identifikuje u kojim se državama nalaze. • Imenuje najveće gradove u Aziji, identifikuje zemlje u kojima se nalaze i prikazuje ih na karti. • Imenuje regione na koje je Azija podijeljena i uz pomoć geografske karte opisuje njihov obim i identifikuje zemlje koje pripadaju svakom regionu. • Imenuje najpoznatije turističke centre u Aziji, identifikuje ih u kojoj se zemlji nalaze i prikazuje ih na karti. • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Kine (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najvažnije turističke tačke, državno planiranje, prirodni resursi itd.) .

	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Indije (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državno planiranje, prirodna bogatstva itd.) . • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Turske (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državno planiranje, prirodna bogatstva itd.). • Opisuje uz pomoć karte osnovne geografske karakteristike Japana (geografski položaj, granice, veličina, obalna razgranatost, reljef, klima, hidrografija, stanovništvo, veći gradovi, najznačajnija turistička mjesta, državno planiranje, prirodna bogatstva itd.).
--	---

Primjeri za aktivnosti

- Učenici, podijeljeni u male grupe/parove, koristeći internet i ilustrovane materijale, istražuju granice Azije i koliko je njena površina. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na mapu. Na kraju, svi zajedno razgovaraju o veličini i geografskom položaju Azije.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale, istražuju o obali Azije. Svaka grupa istražuje različiti region: veća ostrva (koje zemlje im pripadaju), poluostrva (koje se zemlje nalaze na njima) i zalive. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na geografsku kartu, dok druge grupe moraju postaviti jedno pitanje što se odnosi na region grupe koja predstavlja. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju i dolaze do zaključka o tome koje regione Azije karakteriše najveća obalna razgranatost.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, realizuju aktivnost „Putovanje kroz potoke u Aziji”. Svaka grupa izvlači papirić na kome je naziv toka koji treba da istraže, odnosno da „putuju” kroz njega, koristeći internet i ilustrovani materijal. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju o svom „putovanju” kroz potok (koja mora spaja, gdje se nalazi, veličina, značaj itd.) i predstavlja ga ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju o značaju tokova i o tome koji od njih ima najveći strateški značaj za azijski kontinent.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, izvode aktivnost „Planinarsko istraživanje Azije”. Svaka grupa dobija zadatak da, korišćenjem interneta i ilustrovanog materijala, istraži određeni planinski vijenac (najviši vrh, dužina istezanja, geografski položaj, država/e gdje se prostire i sl.), niziju i visoravan. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na mapu. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju i dolaze do zaključka koji je najveći i najznačajniji planinski masiv u Aziji i kakav je njegov utjecaj na razvoj regiona u kome se nalazi.
- Učenici podijeljeni u male grupe realizuju aktivnost „Putovanje kroz pustinju”. Svaka grupa izvlači list papira sa imenom pustinje koju treba da istražuje, odnosno „proputuje” kroz nju, koristeći internet i ilustrovani materijal. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju o svom „putovanju” kroz pustinju (gdje se nalazi, veličina, temperatura, padavine, itd.) i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno prave poređenje karakteristika pustinja u Aziji.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, istražuju klimu u Aziji koristeći internet i ilustrovani materijal. Svaka grupa dobija zadatak da istraži određeni klimatski faktor (blizina mora i okeana, reljef i sl.) i karakteristike određenog klimatskog tipa (gdje je rasprostranjena, temperatura vazduha, količina

padavina, biljni i životinjski svijet karakterističan za njega i sl). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju o tome kako klima utiče na način na koji ljudi žive u različitim dijelovima Azije.

- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal istražuju mora, rijeke i jezera Azije. Svaka grupa dobija zadatak da istraži iz kojih okeana i mora izlazi Azija, karakteristike većih rijeka koje teku kroz Aziju (dužina, kroz koje zemlje prolaze, kuda teku, kojem slivnom području pripadaju itd.) i karakteristike većih jezera (veličina, stanje gdje se nalaze, veće rijeke koje se u njih ulivaju ili iz njih izvire i sl.). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na geografskoj karti. Na kraju svi zajedno rješavaju kviz i vode diskusiju o tome koja mora, rijeke i jezera imaju najveći značaj za Aziju ili za region u kome se nalaze.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal istražuju najvažnije prirodne resurse kojima Azija raspolaže (nafta, ugljik, prirodni gas, ruda gvožđa, šume, hidroenergija). Svaka grupa istražuje različito prirodno bogatstvo (u kom regionu se najčešće nalazi). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju, prezentuje je ostalim grupama i pokazuje na mapu. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak koji su prirodni resursi najvažniji za razvoj određenog regiona ili zemlje.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale istražuju podjelu Azije na regione. Svaka grupa istražuje različit region u Aziji, (zemlje koje pripadaju tom regionu, oblast, ukupna populacija, najveći grad po broju stanovnika u toj zemlji, gustinu naseljenosti i stopu prirodnog priraštaja). Svaka grupa priprema kratku prezentaciju (u obliku tabele i grafikona) i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o ukupnom broju stanovnika Azije, koje zemlje imaju najveću gustinu naseljenosti u Aziji (odnosno u kom regionu je koncentrisana većina stanovništva), koje zemlje imaju najveću površinu i stanovništvo svakog regiona i koji su najveći gradovi po broju stanovnika u Aziji i pokazuju ih na mapi.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale, istražuju glavne religije i grupe ljudi koje su zastupljene u Aziji. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o tome koje su religije i grupe naroda najzastupljenije na azijskom kontinentu.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražuju koja su civilizacijska otkrića nastala u Aziji. Svaka grupa priprema kratku prezentaciju i prezentuje je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i dođu do zaključka o tome koja su najvažnija civilizacijska otkrića koja su nastala u Aziji.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražuju neke od svjetskih poznatih kulturno-historijskih građevina u Aziji (Kineski zid, mauzolej Tadž Mahal u Indiji itd.). Svaka grupa istražuje različitu zgradu i priprema kratku multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, video/audio materijalom, tekstom) i predstavlja je ostalim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i donose zaključak o utjecaju ovih objekata na razvoj turizma u zemljama u kojima se nalaze.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, koristeći internet i ilustrovane materijale, istražuju o najpoznatijim turističkim centrima u Aziji. Svaka grupa istražuje različit region u Aziji (prirodne i kulturne atrakcije, geografska lokacija, turistička mjesta, itd.). Svaka grupa priprema kratku multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, mapama, video/audio materijalom, tekstom) o svom regionu i predstavlja je ostalim grupama. Na kraju, svi zajedno vode diskusiju o značaju turizma i njegovom utjecaju na razvoj svakog regiona i dolaze do zaključka o tome koji su najpoznatiji turistički centri u Aziji.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, uz pomoć interneta i ilustrovanog materijala istražuju osnovne geografske karakteristike nekih od većih zemalja Azije (Kina, Indija, Japan i Turska). Svaka grupa istražuje svako od ovih stanja. Priprema kratku multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, mapama,

video/audio materijalom, tekstem), predstavlja je drugim grupama i pokazuje na geografsku kartu. Na kraju, kroz zajedničku diskusiju, upoređuju se karakteristike svih zemalja.

- Učenici su podijeljeni u grupe koje će djelovati kao turistička agencija i treba da pripreme reklamni materijal (u formi brošure) za posjetu turističkim mjestima u Aziji. Reklamni materijal treba da preporuči turističku turu koju treba posjetiti, navodeći zemlju, jezik koji se govori, valutu koja se koristi, glavni grad i glavne kulturne znamenitosti, tradicionalnu hranu i klimu. Brošure sadrže tekst i ilustracije. Na kraju dijele brošure i biraju šta bi najviše voleli da posjete da su turisti.
- Svaki učenik, pojedinačno, popunjava mapu Azije po uputstvu nastavnika (zemlje, mora, rijeke, planine, itd.).

INKLUZIVNOST, RODNA RAVNOPRAVNOST/SENZITIVNOST, INTERKULTURALNOST I MEĐUPREDMETNA INTEGRACIJA

Nastavnik obezbjeđuje inkluzivnost uključivanjem svih učenika u sve aktivnosti za vrijeme časa. Pri tom, omogućava da svako dijete bude kognitivno i emocionalno angažovano korišćenjem adekvatnih pristupa (individualizacija, diferencijacija, timski rad, saučenička podrška). U radu sa djecom sa smetnjama primjenjuje individualni obrazovni plan (prilagođen rezultatima učenja i standarda za ocjenjivanje) i uvijek kada je moguće koristi dopunsku podršku drugih lica (lične i obrazovne asistente, obrazovne medijatore, tutore volontere i profesionalce iz škola sa resurnim centrom). Redovno prati sve učenike, posebno one iz ranjivih grupa, kako bi mogao navremeno identifikovati poteškoće u učenju, da podstiče i podržava postizanje rezultata u učenju.

U realizaciji aktivnosti nastavnik podjednako tretira i dječake i djevojčice pri čemu vodi brigu kako im ne bi dodijelio rodovo stereotipnu ulogu. Nastoji da obezbjedi balans na osnov pola u formiranju grupa za rad. U izboru dopunskog materijala u nastavi koristi ilustracije i primjere koji su rodovo i etnički/kulturno senzitivni i podstiču rodovu ravnopravnost, odnosno promovišu interkulturalizam.

Uvijek kada je moguće nastavnik koristi integraciju tema/sadržaja/pojmova u planiranju i realizaciji nastave. Integracija omogućava učenicima da uključe perspektive ostalih nastavnih predmeta u onome što izučavaju u ovom nastavnom predmetu i da povežu znanja iz različitih oblasti u jednu cjelinu.

OCJENJIVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA

Da bi učenicima omogućio postizanje očekivanih standarda ocjenjivanja, nastavnik kontinuirano prati aktivnosti učenika tokom nastave i učenja i prikuplja informacije o napredovanju svakog učenika. Za učešće u aktivnostima učenici dobijaju povratnu informaciju u kojoj se ukazuje na stepen uspješnosti u realizaciji aktivnosti/zadatka i daju se upute za unapređenje (formativno ocjenjivanje). U tu svrhu nastavnik prati i ocjenjuje:

- usmene odgovore na pitanja nastavnika ili saučenika,
- istraživačke aktivnosti za prikupljanje podataka,

- izrade (multimedijalne prezentacije, posteri, brošure i druge vrste prezentacija),
- doprinos radu u malim grupama,
- domaći zadaci i
- odgovore na kvizove i testove.

Praćenje i vrednovanje postignuća učenika po standardima vrednovanja iz nastavnog programa za svaku disciplinu posebno (Historija, Geografija i Građansko vaspitanje) vrši nastavnik koji realizuje nastavu predmetne discipline. Nakon završenog učenja svake teme date discipline, učenik dobija sumativnu brojčanu ocjenu za postignute standarde ocjenjivanja. Sumativno ocjenjivanje se izvodi kao kombinacija rezultata postignutog na testu znanja u kombinaciji sa ocjenom napretka utvrđenom različitim tehnikama formativnog ocjenjivanja. Sumativna ocjena se izvodi za postignuća učenika iz svake discipline posebno.

Početak implementacije nastavnog programa	školska 2024/2025 godina
Organizacija i realizacija nastave	<p>U školskoj 2024/25 godini u VII razredu predmet <i>Historija i društvo</i> realizuje se po posebnim disciplinama koje su zastupljene u nastavnom programu: Historija sa 2 časa nedjeljnog fonda, Građansko vaspitanje sa 1 čas nedjeljnog fonda i Geografija sa 2 časa nedjeljnog fonda. Nastava za svaku disciplinu se organizuje i izvodi kontinuirano tokom školske godine.</p> <p>U školskoj 2025/26 godini u VII razredu predmet <i>Historija i društvo</i> realizuje se po posebnim disciplinama koje su zastupljene u nastavnom programu: Historija sa 2 časa nedjeljnog fonda, Građansko vaspitanje sa 1 čas nedjeljnog fonda i Geografija sa 2 časa nedjeljnog fonda. Nastava za svaku disciplinu se organizuje i izvodi kontinuirano tokom školske godine.</p> <p>Od školske 2026/27 godine u VII razredu predmet <i>Historija i društvo</i> realizovaće se u skladu sa zasebnim disciplinama koje su zastupljene u nastavnom programu, dok će se nastava organizovati i realizovati u periodu od 12 nedjelja, sukcesivno, za svaku disciplinu posebno.</p>
Institucija/nosilac programa	Biro za razvoj obrazovanja

Saglasno članu 30, stav 3 iz Zakona za osnovno obrazovanje („Službeni list Republike Sjeverne Makedonije“ br. 161/19 i 229/20) ministar za obrazovanje i nauku donio je nastavni program iz *Historije i društva* za VII razred.

Ministar za obrazovanje i nauku,
Doc. Dr. Jeton Shaqiri
